

ЦІНА 18 КОРУН

<http://rusyn.presov.sk>

RUSYN 1-2/2003

РУСИН

КУЛТУРНО-ХРІСТІАНЬСЬКИЙ ЧАСОПИС

НАЙВЕКШУ РАДОСТЬ МАМ З ТОГО, ЖЕ БУДЕ СВІТОВИЙ ФОРУМ РУСИНЬСЬКОЇ МОЛОДЕЖИ,..

... думам тым першый, історичный, кедь русиньска молодеж зо світа ся зыйде 8. юна 2003 у Пряшові на Словеньску, жебы заложыла свою світову організацію подля взору Світового конгресу Русинів, де суть організованы старшы представителі русиньскых організацій із Европы і Северной Америки і котры 7. юна у Пряшові на своїм конгресовім засіданю зыйдуть ся уж по семей раз.

Чом ся тишу, же ся зыйдуть молоды Русины на тот раз із восьмох штатів, конкретно зо Сербії і Чорной Горы, Підкарпатя на Україні, Польска, Мадярська, Румуньска, Руська, Німецька і США? Бо тым ся сповнила една з трёх найважнішых задач, котры сьме поставили перед себе на далше десятиріччя на посліднім, 6. Світовім конгресі Русинів у Празі 2001 року. Але сповніня задачі саме о собі не мать таке значіня, як факт, же за тоты два роки vznikли русиньскы молодежны організації: як перша на Словеньску, дале в Сербії, на Підкарпатю, Польску і Мадярську, до істой міры суть молоды Русины зорганізованы у США, Німецьку, а скоро буде заложена і молодежна русиньска організація у Румуньску. Найвеце ня потішить, кедь всягды, де жыють Русины, будуть заложены і рядно у своїм штаті зареєстрованы русиньскы організації молодых людей до 30 років. А то є задача до далшого, 8. Світового конгресу Русинів, котрый бы мав быти у Румуньску, як сьме ся дочасно догодли на посліднім засіданю Світової рады Русинів у румуньскім місті Сучава 11. мая 2003. Але о штаті і місті далшого конгресу а з тым і форуму молодежы вирішати делегаты приправованых засідань старшых і молодышых Русинів у нас, у Пряшові.

Но заложыти організацію, яка дале бы екзистовала лем формално, на папері – то бы было барз мало! Молодеж мусить ся регуларно стрічати, так, як наприклад ся стрітив приправный вибор Світового форуму русиньской молодежы у мадярських Комлошці і Будапешті, ці польскім Кракові. Мусять говорити, што хотять робити, мусять вымінати собі скусености, мусять і критізовать, што роблять плано они, але і мы, старшы, а з тым і выступати на конгресовых засіданях. Мусять ся вываровати хыб, што роблять представителі русиньскых організацій у рамках Світового конгресу Русинів, а то є главно розбиваня ся, закладаня якыхсь фракцій ці меншых груп у рамках організації, закладаня все новых і новых організацій, котры мають по пару членів. Ні, треба мати хоць менше, але силны організації, треба ся снажыти тримати ведно, хоць і маме іншы погляды на дакотры діла ці вопросы, робити зо сполочным цілём, котрым бы мала быти на першім місці активна робота молодых Русинів на культурно-народностнім полю. Бо праві они наступлять на наше місце, они суть і будуть нашыма продовжователями у возроднім процесі русинства, русиньского народностного жывота! Але зато мусять быти ліпшыма у тім, што сьме зачали мы по роспаді соціалізму в 1989 році, бо учень все бы мав перерости свого учителя а справный учитель бы ся тому мав тишыти. Вірю, же дале і ліпше розвинути то, што сьме зачали і досягли мы, члены Світового конгресу Русинів і ёго выконного органу – Світової рады Русинів. Інакше наше снажіння бы не мало вызнам, інакше русинство і Русины не будуть ся дале розвивати і рости, а то і в условиях Европской унії. Праві наопак – она бы мала отворити граніці про ліпшу сполупрацу меджі вшыткыма Русинами!

Александр ЗОЗУЛЯК,
председа Світової рады Русинів

СЛОВЕНЬСКО

- Мгр. Гавриіл Бескид:
АЛЕКСАНДЕР ДУХНОВІЧ І ЁГО "НЕ ЗАБУДУ" стор. 2
- Миколай Поповіч, МД. ПгД.:
БУДУТЬ МАТИ РУСИНЫ ЄДНОТНЫЙ ПРАПОР? стор. 3
- Доц. ПгДр. Юрій Ванько, к. н.:
ЗАПАДНЫ КАРПАТЬСЬКЫ РУСИНЬСЬКЫ ДІАЛЕКТЫ (3) стор. 4 - 5
- Штефан Ладіжінський:
СПІВ ЯК МОЛИТВА стор. 6
- ПгДр. Марія Хомова:
СЛОВО О ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ У РУСИНЬСЬКІМ ЯЗЫКУ І О СЛОВНИКАХ стор. 6 - 7
- Доц. ПгДр. Юрій Панько, к. н.:
КНЯЗЬ ЛАБОРЕЦЬ В УСТНІЙ НАРОДНІЙ ТВОРЧОСТІ стор. 7 - 8
- Миколай Ксеняк:
СЕЛО ОЖЫЛО стор. 9 - 10

ПІДКАРПАТЯ

- ЯК СЯ ТРУДИЛИ РУСИНЫ У 2002 РОЦІ** стор. 10 - 11
- УХВАЛА МЕЖНАРОДНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ "РУСИНЬСЬКИЙ ЯЗЫК - ЖИВЫЙ ЯЗЫК ПОДКАРПАТОРУСИНЬСЬКОГО НАРОДА"** стор. 11
- Василь Сочка-Боржавин:
НЕОПУБЛІКОВАНЕ ПИСЬМО БУДИТЕЛЯ стор. 12
- Проф. РНДр. Ёзеф Терек, к. н.:
ОРИГІНАЛНА АКЦІЯ КАТЕДРЫ ЕКОЛОГІЇ ПРЯШІВСЬКОЇ УНІВЕРЗИТЫ "ВЫШНЯ ТІСА" ... стор. 12 - 13
- Юрій Мегела:
РУСИНЬСЬКО-УКРАЙНСЬКО-РУСЬКИЙ СЛОВАРЬ ... стор. 13

ПОЛЬСКО

- Петро Трохановскій:
ХРАНИТЕЛЬ ДУХА НАРОДУ стор. 14
- Петро Когут:
БІБЛІЯ ЛІТЕРАТУРЫ ЛЕМКІВ стор. 14

ВОЙВОДИНА

- Владимир Бодянец:
ОТВЕРАНЄ РУСКОГО ГЕТА стор. 15
- Наталія Дудаш:
ГЕОПОЕТИКА, КОЦКА, СТРАШНИ ЦИНІ, ТАЦОК ... стор. 16

МАДЯРЬСКО

- ПгДр. Анна Плішкова:
В МАДЯРЬСКУ РУСИНЫ ІНІЦІУЮТЬ ЗМІНУ МЕНШИНОВОГО ЗАКОНА стор. 17
- Габріел Гаттінгер-Клебашко:
АЧЕЙ БОГ, АЧЕЙ ЧЛОВЕК стор. 17

АМЕРИКА

- Проф. Елейн Русинко:
К ПЕРЕГЛЯДУ ІСТОРІЇ РУСИНЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРЫ стор. 18 - 19

КЛУБ ЕНДІ ВАРГОЛА

- Джері Джумба:
ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗНАМКЫ ЕНДІ ВАРГОЛА 2. АВГУСТА 2002... стор. 20 - 21

СВІТЛО СВІТА

- К. А. Фролов, В. М. Разгулов:
АПОСТОЛ КАРПАТЬСЬКОЇ РУСИ стор. 22 - 23
- ПгДр. Михал Поповіч:
ЯЗЫК РУСЬКИЙ АБО ВЛАСТНО СТАРОСЛОВЯНСЬКИЙ ПОУЖЫВАНЫЙ ПРИ ВВУЦІ В УГОРЬСКУ стор. 23
- о. Владимир Седлачек, ЧСВВ:
СТРІТНУТЯ МОНАХІВ І МОНАХІНЬ ІЗ ВЛАДЫКОМ ... стор. 24

Александр Духнович і його “Не забуду”

К одним з рукописних прозаїчних творів А. Духновича належать і **Записки Александра Духновича од 1838 до 1864 років**. Вони од часів життя А. Духновича ся находять в прясівській грекокатолицькій єпископській бібліотеці, заложеної в 1826 році Іоанном Ковачом, вихователем цисаря і краля угорського Фердинанда V. (позерай книжку Др. Николая Бескида Kováts János (1764-1834, Будапешт, 1909).

Судьба Записок сучасній русинській громаді є незнамов, бо уведжена бібліотека по ліквідації грекокатолицької церквы в 1950 році была в бівшости окремыма людми роскраджена, а збыток книжок і інвентаря був переведжений до Штатной научной бібліотеки в Пряшові. По 1989 році штатны органы там евідованы книжки вернули Грекокатолицькому єпископству в Пряшові, але сучасный став є про нас тайностёв.

Записки Александра Духновича ся складають зо штирех теёк. О них писав і руський ученый К. Свеницкий у своій публікації Материалы по истории возрождения Карпатской Руси, Львів, 1909, стор. 118-126.

Записки Александра Духновича суть цінным історичным жрідлом про істориків і выкумників минулости карпатських Русинів.

Рукописный материал Записок А. Духновича был опубликованный і знамым руським ученым-карпатологом, честным членом Общества А. Духновича в Ужгороді **Ф. Аристовом у журналі “Русский архив, ч. 5 в 1914 році**. В журналі він опубліковав спомины А. Духновича на епархіалну службу в Пряшові і в Ужгороді. (Ниже публикуеме часть Записок, яки назвав Не забуду.)

*Мгр. Гавриіл БЕСКИД,
Пряшів*

Александр ДУХНОВИЧ НЕ ЗАБУДУ

Я был одушевленный, прикликовал молодеж руську до діла, назберав силы і грошы і выдав теперь ділце під назвов Книжица читалная для начинающих в стихах про простый народ, яке было штирираз публіковане і принесло великий хосен про народный дух і літературу. Выдав ем теперь молитвенник руський – Хліб души – ділце, котре такой было росхватане так, же го было терба штирираз друковати. Теперь ем выдав алманах, місяцёслов і іншы.

Тшив ем ся з того, же нашы забыты Русины проявили поломинь духовного живота, робив ем днёв і ночов, боёвав з проблемами і неприятелями і засновав Літературное заведение, яке бы регулярно выдавало літературны творы.

З радостёв могу повісти, же Русины Пряшівской епархіи были в евфоріи, найвеце молодеж зачала переживати за руський язык, за руське слово. Дівчата ся уж не ганьбили співати руськы співанкы, а пісня моя народна Я Русин был, есьм і буду, всягды ся співала в обществах, уж ай Жыди ся учіли по руськы. На прясівській гімназіі ем учів руський язык, а з ласков навщівляли мою школу нелем Русины, Словаци, але і Мадяре, ай і лутераньскы учні. Хто може порозуміти мою радость! Я ся трепетав од радости, бо-м сі думав, же то так буде навікы.

Уж вшытко было готове в моїх триумфальных мыслях, лем друкарню ем потебовав ку выповнію і

закінчіню моїх планів і нашов ем на то ліпший способ: одкупити од ужгородьского книгодрукаря Карла Еллінгера друкарню, т. є. привілегію і дати ей отцям василіанам мукачевским і заложыти там руську друкарню. Порадив ем ся з отцём протоігуменом Яковом Бованковичом, і він был охотный одкупити і створити руську, словом, вшытко уж было выбавене, лем іщі был потребный суглас од архієрея. Нато ем в юні 1851 року пішов за архієреём мукачовским до Ужгороду, поінформовав ем го особно о своїх намірах і благосклонности протоігумена. Архієрей похвалив діло народне і повів, же то запропонує на конзісторіі і вшытко буде добрі.

На третій день архієрей Василь Поповіч скликв конзісторію і я такой пришов на конференцію, но, місто очекованого предмета, был представленый еден брачный процес... По двох годинах процес ся скінчів, тогда ем встав і скромно поздравив єпископа, капітулу і клір, хотів наднести свое діло о розвою літературы народной і о друкарни. Але єпископ ня перервав і, позераючи ся на землю, розьяренным голосом ся ня опросив: “А мате вы рекомендуе письмо?”

Опареный тыма словами, я одповів: “Я повірїня не мам, бо ем не думав, же го буду потребовати, тадь мене ту вшыткы знають, я не з Америки пришов, я в тій святой столиці шість років был нотаріусом і в тій же святой столиці ем присяжным засідателем. Не знам, з якої причіны суть ограничены мої привілегіі? Наконець, кебы тоты, што ня ту послали, знали о тім, же ту буде треба рекомендацію, они бы ей підписали едным махом пера”.

На то владыка своім підозрільным голосом одповів: “Ні, ні, ту ниhto не може вносити пропозиції, кедь не мать повірїня.”

Я, дезорьсентованный, одповів: “Но, кедь мене не хотять выслуhati як посла, може члены той святой столиці доволять ня выслуhati як пріватну і їм знаму особу, нич планого не зроблю, я поважую за потребне предложыти діло общенародне односно заснованя народной тіпографіі, то є вопрос нації, членами котрой сьме мы вшыткы.”

Но владыка вперто одповів: “Ту ся не можуть робити ниякы пропозиції, кедь ніт повірїнь, ні, ні!”

На то владыка встав і одышов, і так был конець нашій згоді.

Я тьж одышов на свою квартиру, на парафію целоглянську, а стады ем одышов з пересвідчінём, же уж нігда в животі не увиджу місто, де ем од дітства был вхованный. І одышов ем не без панікы.

Але што ся не стало? Я одышов з Ужгороду, одышов неспокойно. В тім часі пришли озброены шандарі на парафію, кричали, абы їм выдати якогось бунтаря, баламутника, каноніка Духновича но, не досягши того, по цілім місті ся розбігли, глядаючи баламутника, агітатора руського і російского пропагандіста.

Містьский началник Янке такой писав урядне посланіе на єпископа Поповіча, жебы выдав каноніка Діновіча (так было написано), але єпископ одповів, же він Діновіча каноніка не познать, а же під тым меном ниhto за ним не был.

Так ся ку мі справовали в Ужгороді, а мої наміры на хосен народа так были Мадярами, веце руськыма мадяронами (ренегатами) одплачены. Най їм Господь одпустить, бо не знають, што чїнають.

Осучаснила язык М. МАЛЬЦОВСКА

Будуть мати Русини єднотний прапор?

Гералдика Русинів, т. є. символіка русинського народу дотепер не є дефінітивно вирішена. Не треба ту підкреслювати, яка є важна символіка в животі народів, а то не лем про їх офіціалну самоідентифікацію. Припомняме собі реакцію Американів з прапорами США по терористичній акції бін Ладіна і ёго людей на Нью Ёрк і Вашингтон по 11. септембрі 2001 року. Тым, же ся русинська гералдика дотепер докладно не вирішыла і не є акцептована вшыткыма русинськыма організаціями, так настали проблемы.

Герб Русинів (карпатський медвідь на срібернім полі на правій половині гербу а на лівій половині Тіса, Уж і Латориця суть презентованы горизонтальныма смугами). Нащастя герб Русинів, намалёваний славным нашим малярём паном Бокшаём іщі за першой Чеськословенської републіки був подля законів цивілізованых держав приятый у двадцятых роках минулого сторіча а репрезентовав як ушыткы Русинів, так ай історичну Підкарпатську Русь. Сесь герб де facto є легітимізований спонтанно скоро вшыткыма Русинами на світі як в Европі, так і в Америці. Наконець тот герб був приятый і офіціално на Україні і репрезентує Підкарпаття (Закарпатську область). Ту не треба нич екстра робити, лем тільки, абы русинський герб ся поужывав на репрезентацію Русинів докладно в оригінальній формі і подля законів держав, де жыють Русини. Сесь герб є оригінальний і має свою історію. Окром того, русинський герб вышов з дуже славной школы малярів Підкарпаття, якыма ся не можуть похвалити многы нації. Треба, абы Народны новинки і Русин мали сесь герб выдрукований на главных stránках каждого чісла, як є то з русинськыма публікаціями в Америці (The New Rusyn Times), ці в Мадярську (Всереджывний Русинський Вістник).

Критиці русинського гербу виходять з дуже непродуманых аргументів. Єден з них є, же треба інакшый герб про Русинів, бо карпатський медвідь припоминає руського медвідя. Не знаю, што має обще символіка карпатського медвідя з бывшов політиков царської Росії і Советського союзу. Негатива з минулої Руськой імперії і Советського союзу ся перенесли нелем на бідного руського медвідя, але іщі ай на карпатського медвідя. Што руський медвідь має обще з нерозумнов політиков царів і комісарів? Смішний вопрос, бо є ясне, же нич не може мати, а іщі смішніше є, же тот глупость ся амплікує тым, же карпатський медвідь дакотрым Русинам ся здасть зрусифікований. Треба роздумовати раціонально і не мылити сі карпатського медвідя з Русинами. Добрі знаеме, же медведі на розділ од Русинів не словакізують ся, не українізують ся, не русифікують ся, не мадярізують ся. Медвіді зістають медвідями а наш карпатський медвідь є наш, бо одпрадавна жыє в Карпатах, на території, де ай Русини жыють. Окром того, руський медвідь не є гербом Росії. На гербах америцький орел зістає америцькым орлом, німецький орел зістає німецькым орлом а руський орел руськым орлом. Интересовало бы ня, ці меджі 270 міліонами Америча-

нів нашов бы ся такой, котрому ся америцький орел не гербі США не любить, бо подобать ся німецькому ці руському орлови. То не є нич нового, же символіка народа (герб, прапор) ся перекрывают. А єдиний проблем малых народів є то, же має нежычливых і нетолерантных сусідів. А зато треба на символіку дбати, бо політика лем "гілки" другого народа неітерферовала з розвоём малой нації. І так нараз малый народ (подля множества) стратить можливість котролювати свою судьбу. Тым, же русинський герб є оригінальний, можеме лем дяковати панови Бокшаёви і другим, котры герб вытворили. Медведя дотепер, як символ, має лем єден штат на світі, а то є Каліфорнія (США). Кедь нагодов Русинів і Підкарпатців сі змылять з Каліфорнчанами в Америці, так Русини бы ся не мали уразити. Тот штат є єден з найпрогресівнішых в Америці а в розвою модерной технології є верхом на світі. Я жыю в штаті Меріленд, котрый є розвинутый і патрять меджі богаты державы в Америці, але в технології і аплікації модерной технології Каліфорнчане суть таких пять років перед Мерілендом. Каліфорнський медвідь так як і карпатський медвідь взимі спить, але Каліфорнчане зато не сплять веце, але скорше менше, бо роблять веце, як в других державках.

Русинський прапор ся став важным проблемом про Русинів і не є дефінітивно вирішений. А мав быти вирішений давно, тогды, кедь ай наш русинський герб був приятый офіціално за Чеськословенської републіки. Не чудо, же еміграція з України і Росії на Підкарпатській Руси скоро прибігла із жовто-бланкитныма і руськыма прапорами в 30-ых роках. За дуже короткый час Карпатської України адміністрація пана Волошина пробовала легітимізувати тот прапор з ясным цілём. Русини суть Українці, а там, де Русини жыють, то є часть Соборной України. Лемже тот жовто-бланкитный прапор не був приятый як Русинами за границями Підкарпатської Руси, так ай сігніфікантнов частів Русинів на історичній Підкарпатській Руси. De facto веде як єдна третина жытелів історичной Підкарпатської Руси по Віденській арбітражи не была частів Карпатської України. Рівнинна часть Підкарпаття з містами Чоп, Ужгород, Мукачево, Берегово і з много великыма селами были частів Мадярська тогды, коли Карпатська Україна ся стала незалежнов державов. Але то, што жовто-бланкитный прапор був доданий Русинам українськыма емігрантами, і самотны фарбы прапора мене не дуже траплять. Наконець, Шведеды уже давно перед Українцями мали прапор із тыма фарбами а мало є таких держав, котры так много роблять про малы народы і цивілізацію того світа, як Шведьско. Але фактом зістає, же жовто-бланкитный прапор приятый Карпатськым Українцям за адміністрації пана Волошина є тісно звязаний з політиков Берліна, котру одобрил Адолф Гітлер. То був пан Генке сповномоченный представитель гітлеровского Німецька в Празі, котрый одобрил заміну пана Бродія, президента автономной Карпатської Руси, за пана Волошина. Вежшина Русинів

дома ай за границями не знає тоты історичны події і не розумить комплікованій історії центральной Европы. Не чудо, же Русини-Америчане по 11. септембрі выдали значок, котрый в єдній половині представляє прапор США а в другій половині був "русинський" жовто-бланкитный прапор в середині з русинськым гербом (карпатський медвідь). Єден зо способів як заробити грошы на програмы гуманітарных організацій є продаваня етнічных виробків ай символічных значків, прапорів і под. Кедьже я знав генезу жовто-бланкитного прапора як символу про Русинів на Підкарпаттю, вирішив єм не купити тот значок і поінтересовав єм ся побзєрати ся на інформації на сторонках web-y, што є там презентоване о русинськым прапорі. Ситуація не є добра. **Того часу Русини мають штири а може ай веце прапорів подля того, як є модифікований русинський герб.** Найчастіше тоты прапоры мож найти: 1. жовто-бланкитный з русинськым гербом (оригінальным або тройзубом); 2. пак є варіант того зо звїздов (югославских комуністів) намісто гербу; 3. а пак найновшый варіант є смугований жовто-бланкитный (25% жовта, 25% бланкитна і чередують ся); 4. а наконець є другий варіант русинського оригінального прапора, котрый має славянськы фарбы в такім зложіню: 50% синя, 25% біла і 25% червена. Тот прапор був выбратый Русинами на Підкарпатю (поз. Кривський І., о. Сидор Д.: Руснацький світ 2, 6. юла 2001 р.). Даякы інформації о русинських прапорах мож найти ай на тых web-сторонках:

<http://www.crwflags.com/fotw/flags/ua-zk.html>

<http://www.unpo.ee/en/members/rusyn.shtml>

<http://www.unpo.org/member/rusyn/rusyn.html>

<http://www.panslavia.com/links.html>

<http://fotw.tellusworld.info/flags/ua-zk-uz.html>

(То є прапор міста Ужгород а є скоро такой смугований жовто-бланкитный прапор пропонований Русинами із Словенська.)

Є ясне, же в тім треба зробити порядок і конечно вирішыти, який мають мати прапор Русини. Было бы добрі, кебы на Світовім конгресі Русинів і на Форумі русинської молодежи в Пряшові ся наповно досягла легітимность русинського прапора. Але передтым треба досягнути консензус меджі Русинами, який они хочуть мати прапор. De facto суть три можности з публікованых інформацій: а. жовто-бланкитный з русинськым гербом (карпатський медвідь) в середині прапора; б. смугований - варіант жовто-бланкитного прапора; в. синій (50%)-білий (25%)-червеный (25%) з русинськым гербом в середині. Найефективніше бы было, подля мене, кебы ся сконтактовали русинськы організації в США, Канаді, Войводині, Мадярську, Чеську, Польську і на Підкарпаттю (Закарпатська область) абы ся они іщі перед Світовым конгресом Русинів высловили, який прапор хочуть мати.

(Автор є працівником Інштитуту гуманной вірології Мерілендської універзіты в Балтіморі)

Доц. ПгДр. Юрій ВАНЬКО, к. н.

ЗАПАДНІ КАРПАТЬСЬКІ РУСИНЬСЬКІ ДІАЛЕКТИ (3)

(Продовження з числа 3 - 4/2002)

Характерними знаками западних (лемківських) діалектів суть:

1. стабільний притиск (акцент), а то на передпоследнім складі слова: *рука, голова, з коровами;*

2. закінчення 3. ос. ед. і мн. ч. індікативу презента на тверде -т: *ходить, робит, сидит - ходят, робят, сидят* (у виходній групі *ходить, робить, сидять*);

3. закінчення -л в 3. ос. ед. ч. муж. р. мин. часу: *ходил, робил, спал* (у виходній групі переважує уакінчення -у, в письмі в): *ходив, робив, спав;*

4. часослова із суфіксом -ува в інфінітиві (купувати, хоснувати) при коньюгації мають форми із суфіксом -ію (*купію, купієш, купіє*) на розділ од виходної групи, де є суфікс -ую (*купую, купуєш, купує*);

5. номінатив мн. ч. придавників має закінчення -ы: *стары бабы, чорны хмары, ліпшы люде;*

6. закінчення -ом в інструменталі ед. ч. жен. р. називників, придавників і містоназвників: *с том добром сусідом* (од Ондавы аж докінця етнографічної границі за Попрадом); около Лабірця і далше на выход є в тім припаді уакінчення -ов: *с тов добров сусідов;*

7. ідентичність форм лок. і інштр. ед. ч. муж. і сер. роду придавників і містоназвників: *о тым добрым (хлопови/дівчатю) - с тым добрым (хлопом/дівчатом);*

8. дуаловы форми інштр. плуралу придавників і містоназвників: *с тыма добрыма (хлопами, бабами);*

9. генітив ед. ч. жен. р. адьєктивних слов мать закінчення -ой: *той едной старой (бабы);* у виходній групі суть на тім місці неконтрагованы форми: *одной старой;*

10. про лемківскы русиньскы діалекты суть характерны шпеціфічны законитости поужываня закінчінь 1. ос. сингулару презента. То суть закінчення -у і -м, яких поужываня є повязане з контракцієв. Закінчення -у ся в 1. ос. сингулару презента поужывать в наслідовных припадах:

а) по інфінітивній основі закінченій на согласный (ту не приходить до увагы контракція): *нести - несую, вести - веду, плести - плету.*

Дотыкаться то і часослов з інфінітивнов основов на -и, то є без інтервокалічного j: *ходити - ходжу, носити - носю, косити - кося;*

б) по неконтрагованых часослов-

ных основах з -оя [oja], -ія [ija]: *стояти - стою, боятися - боюся, сміятися - сміюся;*

в) кедь інфінітивна основа має суфікс -ува/-ова, котрый ся при коньюгації мінить на -ій/-уй: *купувати/куповати - купію/купую, голодувати/голодовати - голодію/голодую, штудувати/штудовати - штудію/штудую.*

Закінчення -м ся в 1. ос. ед. ч. поужывать в таких припадах, кедь ся часословны основы кінчать на -а, причім в них настала контракція групи -аю [aju], -ає [aje]: *читати - читам, падати - падам, слухати - слухам.* Така контракція є типічна про зпадославянськы є южнославянськы языки. Український язык і остатні виходославянськы языки сі ту заховавали неконтраговану групу з інтервокалічним j: *читаю, читає, читає; падаю, падаєш; слухаю, слухаюш, слухає.*

11. Хоснованя закінчінь -у і -м в 1. ос. ед. ч. повязане з поужыванєм двох паралелных закінчінь в 3. ос. ед. ч., то є флексії -ть/-т опротів нуловому закінчіню:

а) закінчення -ть/-т ся ужывать по стягнутых часословных основах або по тых часословных основах, в котрых контракція не приходить до увагы, зато же не мають (або не можуть мати) групу з інтервокалічним j: *читати - читать/читат, падати - падать/падат, слухати - слухать/слухатж сидіти - сидить/сидит, робити - робить/робит.* Пор. укр. *читати - читає, падати - падає, слухати - слухає, зато же ту не настала контракція, але сидіти - сидить, робити - робить, зато же часословны основы не мають групу з інтервокалічним о.*

б) нулове закінчення в 3. ос. ед. ч. ся ужывать в таких припадах, кедь ся інфінітивна основа кінчить на согласный (*нес-ти - несе, вес-ти - веде, плести - плете*) ай в припадах, кедь ся презентна основа кінчить на е, пор. 1. ос. мн. ч. *бер-е-ме - бере, пер-е-ме - пере.* Подобно є і при неконтрагованій формі при часослові сміятися: *смій-е-ме ся - сміє ся.*

Неконтрагованы часослова стояти, боятися мають в 3. ос. ед. ч. закінчення -ть: *стоїть/стоїт, боїть ся/боїт ся;* **12.** в лемківських діалектах суть дві аналітичны форми будучого часу од часослов незавершеного виду:

а) особна форма ед. ч. помічного часослова быти + інфінітив повно-

значного часослова: *буду ходити, буду робити, буду спати* (тота форма є характерна головно про виходну підгрупу в околиці Лабірця);

б) особна форма помічного часослова быти + д-овый партіципій: *буду ходил, буду робил, буду спал;* але в мн. ч. ся ужывають форми типу *будеме ходити.*

З далшых явів характерных про западну групу карпатських русиньських діалектів мож іщі спомянути напр:

13. наужываня епентетічного / по губных: *робю, спю, купю* (але *земля*);

14. зник і у формі імперативу: *идь/ідь, роб, возь;*

15. в лемківських діалектах ся заховала друга палаталізація в номінативі пл. називників муж. р., котрых основа ся кінчить на к, г, г, х (з бывшых о-основ): *вовк - вовци, борсуг - борсудзи, паробок - парібци, Руснак - Руснаци, монах - монаси;*

16. ужывають ся енклітичны форми особных містоназвників мі, ті, сі, му, і (*дай мі, повідж і, купю ті*), *ня, тя, ся/са, ш'а, го, ю/ей;* **17.** нумералны форми типу *двоми/двоме, трём/трёме*, якы ся вяжуть лем з особными називниками муж. р.: *двоми хлоппи, трёмми прінцове, пятьме шандаре.*

При характерістіці лемківських діалектів мож бы было увести і дакотры далшы особитости, як напр. палаталне ть в закінчіню інфінітива перед і [*ходить'і, робит'і, спат'і*], палаталность согласных с, з, перед і (<м) або перед а<к [*ш'іно, ж'іл'а, боіу ш'а*], депалаталізацію мягких денталных т, д, н в припадах типу *пят,кед, ден і под.*, але то суть явы, котры не характеризують лемківський регіон як цілок, але лем ёго часть.

ЛЕКСИКА западних карпатських русиньських діалектів є може найприкладніше представлена в языку виходословеньських Русинів. Характерны суть про ню головно тоты знаки:

1. велё слов є сполочных зо словеньськыма діалектамы, якы патрять до северовыходного словеньского діалектного макроареалу; іде притім о лексику, яка походить із праславянської лексикальной бази, як напр. назвы зерна і другы назвы з ботанічної сфери, назвы дакотрых зв'р'ят, поменованя при-

родных явів і под., пор.: северовыходословенське (далше скорочіня СВС) *žito*, русиньскы діалекты (скорочіня РД) *жыто* - южнозападословенське (скорочіня ЮЗС) *raž*; СВС *pšenica*, РД *пшениця* - ЮЗС *žito*; СВС *sosna*, РД *сосна* - ЮЗС *borovica*; СВС *puška*, РД *пулька* - ЮЗС *toriak*; СВС *zimná (voda)*, РД *зимна* - ЮЗС *studená* і под.

2. до языка Русинів на Словенську проникають із словенського языка главно слова із сфери економіки, культури, техніки, політики, адміністрації, ряджіння, судництва і з других областей сполоченського живота. Вшыткы тоты лексікальны єдиніці ся приспособлюють фонетичным і морфологічным принципам русиньскых діалектів, пор. напр.: слк. *občianský preukaz*, РД *обчанський преуказ* - укр. *паспорт*; слк. *členský preukaz*, РД *членьський преуказ* - укр. *членьський квиток*; слк. *vodičský preukaz*, РД *водицький преуказ* - укр. *права водія*; слк. *daň*, РД *дань* - укр. *податок*; слк. *daňový úrad*, РД *данёвый уряд* - укр. *відділення збору податків*; слк. *uznesenie súdu*, РД *узнесіння суду* - укр. *рішення суду*; слк. *vlak* - укр. *поїзд*; подобні ай *особный влак*, *накладный влак*, *ріхлик*; слк. *osobný vlak*, *pákladný vlak*, *řýchlik*. Українськы назвы типу *пасажирський*, *товарний*, *швидкий/кур'єрський поїзд*, *права водія* суть в языку Русинів на Словенську незнамы.

3 процесом перебераня і адаптованя дакотрых словенських слов до словника Русинів є тісно повязаний і аналогічний процес перебераня цілых коншструкцій з даным словом, пор.: слк. *nastúpiť do vlaku*, *vystúpiť z vlaku*, РД *наступити до влаку*, *выступити з влаку* - укр. *сісти у поїзд*, *вийти з поїзду* і под.

3. до систему словной засобы русиньскых діалектів на Словенську є зачленено і множество словенських слов з говоровой сфери, повязаных з každоденным животом, пор.: слк. *košefa*, РД *кошуля* - укр. *сорочка*; слк. *sako*, РД *сако* - укр. *піджак*; слк. *chladnička*, РД *леднічка* - укр. *холодильник*; слк. *sukráreň*, РД *цукрарня* - укр. *кондитерська* і т. д.

4. Русиньскы діалекты на Словенську перебирають із словенчини нелем окремы лексемы, але і дакотры словотворны елементы, які вытискують бывшы виходославянських форманты, пор. слк. суфіксы *-áreň*, *-ista*, *-ička* і др.: *винарень*, *колакрень*; *гуслі'їста*, *фотбаліста*; *чашнічка*, *кадернічка*...

Тота лексіка є свідком тісного природного і довгорічного споія Руси-

нів Словенська зо словенським політичним, соціалным, культурным і сполоченським животом. Абсенція аналогічної української лексіки і словотворных поступів в языку словенських Русинів свідчить о неекзистенції прямого і доводобого контакту із сполоченським животом на Україні, а тым ай з українським языком.

Подобні лемківскы діалекты в Польску абсорбовали польскы слова зобалсти економіки, адміністрації, політики і т. д., причім їх приспособили к фонологічным і морфологічным нормам свого діалекту, пор. напр. зкфцщ офявн є в лемківських діалектах в Польску право іздыж далшы приклады: *urząd powiatowy/повітовий уряд*, *proces sądowy/судовий процес*, *urząd podatkowy/податковий уряд*, *podatek bezpośredni/беспосередній податок*, *potentat finansowy/фінансовий потентат*, *rosiąg osobowy (towarowy, rośpieszny)/особовий (товаровий, поспішний) потяг*.

Перебераня словенських поменовань спосных з розличными аспектами сучасного животного штілу Словенська є єдним з найвыразнішых занків сучасного русиньского языкового процесу на выходнім Словенську. І кедь такий вывой до значной м'ры зближує русиньску лексіку із словенсков, не мож го єднозначно кваліфікувати як процес пословенчованя языка Русинів зато, же перевзяты поменованя ся адаптують к фонетичным і морфологічным закономірностям русиньского языка і так ся певно інтегрують до русиньской языковой сістемы.

З явів характерных про **СІНТАКСІС** западных русиньскых діалектів треба увести главно такы, котры суть релевантны з погляду їх тіпологічної конфронтації із сусідніма славянськыма языками. К таким явам патрять напр.:

1. Речіня з нуловым прономінальным субєктом: *Робил ем там цалый день*.

2. Деагентны речіня, респ. пасівны штурктуры з рефлексівными формами часослова: *Страшні ся там стріляло*. - *Тота лука ся мі тяжко косила*.

3. Приназівниковы (препозиціональны) і беспріназівниковы коншструкції (обєктовы і адвербіалны) ся зродують з аналогічными коншструкціями в словенчині а одлишують ся од українських, респ. виходославянських, пор.: РД *Не віділ ем там ниякы жены*. - Слк. *Nevidel som tam nijaké ženy*. Укр. *Я там не бачив ніяких жінок*. РД *Не стара-*

ють ся о худобных. Слк. *Nestarajú sa o chudobných*. - Укр. *Вони не піклують про бідних*. РД *Іду до школы*. - Слк. *Idem do školy*. - Укр. *Я їду в школу*. РД *Іду гу столу*. Слк. *Idem k stolu*. - Укр. *Я їду до стола*.

4. Коншструкції з датівом *commodi/incommodi* або з посесівным датівом: *Мама їм напекла колачів*. - *Жена му породила хлопця*. *Фкрали му коня*.

5. Выразны розділы меджі русиньскыма діалектами на выходнім Словенську і українчинов, респ. виходославянськыма языками як цілком суть главно в области сінтаксичной семантики. Іде главно о тоты одлишности:

5.1. при выядріваню посесівности: в русиньскых діалектах на выходнім Словенську ся посесівность выядрює назівником в номінатіві означуючим посесора і часословом мати в конгруентній формі, яке ся повязує з акузатівом назівника означуючого присвоєвану субстанцію: *Сусід мат/мать велику загороду*. - *Она не мат/мать хыжу*. В українчині ся частіше ужывають посесівны коншструкції типу *У сусіда великий сад*. - *У неї нема хати*;

5.2. негатівны локално-екзистенціалны коншструкції мають таку штурктуру: Часословный выраз *нит/ніт* або *неєст* + генітивный субєкт: *Мого мужа нит дома*. - *Корункы неєст*. Пор. слк. *Môjho muža niet doma*. - Укр. *Мойого чоловіка нема дома*;

5.3. в лемківскых діалектах (подобні як в словенчині) ся рефлексівны формы неререфлексівных часослов ужывають в реціпрочнім визнамі скоро без обмеджіння, напр.: *відіти ся*, *чути ся*, *ненавидіти ся*, *гладкати ся*, *гледати ся*. Подобні є реціпроцита в западній групі карпатьскых русиньскых діалектів необмеджена і при часословах з датівнов рекцієв: *помагати сі*, *шкодити сі*, *одпущати сі*, *присягати сі*, *розуміти сі*, *надавати сі*... В українчині ся в подобных припадах реціпрочность выражать за помочи выразів типу *один одного*, *один одному*; *вони чують*, *бачать*, *ненавидять один одного*; *вони помагають*, *шкодять*, *прощають один одному*.

6. В зложенім речіню ся поужывають такы самы злучники, як і в словенським языку, напр.: *же*, *жебы*, *кебы*, *кідь/кедь*: *Не знал ем, же придеш*. - *Понагляют ся, жебы їх не застигнул додж*. - *Кебы ем знал, повіл бы'м т'ї*.

(Дале буде.)

Штефан ЛАДІЖІНСЬКИЙ

СПІВ ЯК МОЛИТВА

Красне тихо панувало на 3. річнику Фестивалу духовної співанки вихідного обряду, котрий ся одбив 16. листопада 2002 р. в Катедралнім храмі Іоана Хрестителя в Пряшіві під покровительством бывшего єпископа Монс. Яна Гірки. Шкода, же тот акція не была в пресі ліпше спротагована, бо не познам приклад узгого споїна народної гордості зо своєв віров, як были і суть споєны Русины із церковно-славянським обрядом. Векша публіцита той красной акції бы помогла росшырити іскру чістой молитвы, котра дриме в діяльстві наших хорів. Знаме, же організатори фестивалу не мали легку задачу перенести тот фестиваль з Кошіць до Пряшова. 10-річна робота кошіцьких організаторів того фестивалу му дала ясну печать достойной, высокопрофесіональной акції, котра мала свою умелецьку вагу і ясныи ціль – **дотримати нашы традиції в церковнославянським співі**, який знаме з наших сердець выдати.

Є добрым почіном, же тот фестиваль перешов з Кошіць до Пряшова, до центра єпископства, де жив і в подобнім духу творив великий сын русиньского народа, Благореченый єпископ Павел Гойдич.

Вісем хорів співало на споминанім фестивалі. Найціннішим приносом фестивалу была емоціональність прояву хорів, котры были презентаціїєв молитвы окремых сел і містечок, бо то є найвекшыи доказ жывой віры в нашім церковно-хоровім діяльстві. С нами Бог в подано стропківского хору на чєлі з **пані Якубовою** был перфектним вступом до фестивалового концерту. Красным збогачінєм меджі греко-католицькыма хорами был выступ православного хору з Пряшова, котрый успішно веде **Анна Дервяникова**. Миморядні мило, з духовным набоєм прозвучало Рахманінове Прийдите, поклоним ся. Дірігентка **Матяшова** і **пан Саболич** ведуть врановский хор по дразі музичного здоконалєваня, котра є евідентна во вшыткых наших хорах. Бардієвский хор на чєлі з **пані Клементовою** нас порядні преквалієв своєв высокоуровнєв співу Страдальная мати в поданю квартета мужів.

ПгДр. **Марія ХОМОВА**

СЛОВО О ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ У РУСИНЬСКИМ ЯЗЫКУ І О СЛОВНИКАХ

(З КОРЕФЕРАТУ НА СЕМІНАРІ О РУСИНЬСКИМ ЯЗЫКУ І КУЛЬТУРІ В ПРЯШОВІ 7. НОВЕМБРА 2002)

В першій часті мого выступлїня хочу говорити о проблематїцї фразеологізмів у русиньскім языку, друга часть буде о актуалных вопросах словників русиньского языка. Думам собі, же обидві тоты языковы проблемы в русиньскім языку суть дость заважны, же мать вызнам ся нима заподівати.

x x x

Выходжу з того, же в русиньскім языку є велике богатство оригінальных фразеологізмів, котрыма ся треба занимати, жебы ужыватели кодифікованого русиньского языка собі усвідомили їх великий вызнам у різных формах комунікативного процесу. А жебы тзв. “научны капаціты” різного напрямю і орьєнтації не заділяли русиньский язык меджі “говіркы” а єго фразеологізмы собі не присвоєвали як украджену користь. Фразеологізмы як і язык конкретного народа треба скумати як в соціологічнім, так і в соціолінгвістичнім просторі. В тім змыслі русиньскы фразеологізмы найбівшого вплыву зазнали з боку словенського языка, з котрым у сімбіозі двох народів віками ся формовали і розвивали на сполучній території. Тоту проблематїку буду розберати при далшім выскумі русиньской фразеології.

На самый перед попробую коротко подати характерістїку фразеологізмів як лексіко-граматичных кате-

горій і словозлук. Буду выходити з русиньского языка як із наймоладшого кодифікованого спомеджі славянських языків.

Научны теорії фразеологізм характерізуєт як словозлук з переносным значінєм, або як незмінну словозлук з ідіоматичным значінєм. То значіть, же фразеологізм є незмінный языковий выраз, цілкове значіня якого є інше, як значіня єго окремых словных компонентів. Обсягом фразеологізму є скрыте значіня образного характеру, метафоричного, метонімічного, як епітет або выраз іншого експресивно-емоціонального зафарблїня і т. п. У нїм є высловена народна мудрость, віками нагромадженыи скусености, шпеціфічний дух народного характеру – менталіты народа. Вшыткы тоты якосты фразеологізмів збогачують каждый народный язык і суть єго окрасов. З їх помочов можеме ясніше або і зашіфровано, чутесловом точніше высловити свої чутя, гумор або іронію, критізовати недугы людей ці сполочности. Тото вшытко придає нашій бісїді образность і богатство выслову, вызывать у слухателя або читателя образотворность.

Якыма знаками ся вызначує фразеологізм? 1/ Мать лексічне значіня як єдно слово, або словозлук. (Лексічне значіня спочівать в тім, же фразеологізм без слова не може высту-

Кус за недостаток того фестивалу поважую факт, же не была зорганізована стрїча дірігентів з організаторами, выміна нотовых матеріалів і скусеностей і добрых рад, што бы помогло єпископству при організованю будучих фестивалів, але і розвою хорового діяльства і надвязованя сполупрацы меджі окремыма хорами. Дало бы ся на тоту тему много повєсти, але не є ту на то простор. Зато мі тяжко о тім писати, бо братіславський Кірілометодєон, але і іншы хоры, принесли штось з моїй творчой ділні. **Адріан Кокош**, хормайстер Кірілометодєона, є професіонал, котрый нашому хору поміг звышыти уровень репертоару. **М. Семан** співав Молитву утренюю дома в Пряшіві (што было єго великим желанєм) з тихов покоров. Желанєм братіславських хорістів было заспівати нелем на фестивалі, але і в пряшівскім храмі на літургії, што ся їм ведно з дірігентами (**А. Кокошом**, **Т. Канішаковом**, **Ш. Ладіжінським**) і сповнило. Хотїли сьме дати поклон тому храму, де з нами на хорущі стояли членове пряшівского хору, котрый уж на фестивалі, ани в церкви не співав, моментально не ествує... Шкода. Віриме, же є то лем павза, і знова ся дадуть докопы, абы на будучім фестивалі могли выступити. Вєдь Свідник є меншыи як Пряшів, а там **пані Лозинькова** з **о. Петриком** і добрыма співачкыма і співакыма створили лем недавно хор, з котрым ся міх попышты і пряшівский храм.

11. річник Фестивалу духовної співанки вихідного обряду завершыли два хоры – кошіцький і врановскы. О добрій выважености голосів і великой майстерности музикальности хору дірігенток **пані Вышнєвской** і **Шандоровой** треба говорити при храмовім хорі Вранов, Чемерне, котрый несе назву Благореченого П. Гойдича. Їх репертоар, главніи Мокрогайцовє наштудованя Тебе поєм бере за сердце каждого чоловіка.

Поклонити ся і подяковати треба вшыткым участникам фестивалу за їх терпезливу роботу і за утримованя наших стародавних найкрасшых традицій, у глубці котрых ся утримує огонь ествования Русинів.

пати в речі, бо слово є главнов єдинїцєв языка і носителєм єго значіня). Своєв конштрукціїєв мать близко ку поговоркам і пословицям. 2/ Характерізуєт ся компактным зложінєм. (Компактне зложіня фразеологізму спочівать в словозлукі, котра є єго генетичным жрїдлом). Не мож го розложыти на окремы слова-компоненты без страты основного значіня. 3/ Суть в нїм притомныи граматичныи категорії.

Обычайна словозлук є така, котра захавать вшыткы признакы слов а компоненты фразеологізму страчають вшыткы признакы слова, окрем звуковою обалїня. То значіть, же страчають лексічне значіня, формы зміны (флективность), синтаксічну функцію і т. д. Фразеологізм зо словозлукєв є лем в генетичнім споїню, бо каждый фразеологізм предствавує лем переозмыслєну словозлук. Наприклад: язык го свербить, прикусити собі язык, в кешени вітор дус, зробити першы крокы, жебы чоловік знав де ваде, та бы собі постелив; уж лем душа до нєго спати ходит, ани пришыты, ани приплататы; невроком (жебы ся не врікало), требало го там, як пса до неба; тримать ся, як ріпий кожуха і т. д.

З увєдженых прикладів видиме, же фразеологізмы можуть мати розлічну форму: єднословну, двой- і вєцєсловну, але і цілы речіня. Дїлять

ся на різні категорії і групи. Єдні ся ужывають в літературнім языку, в різних штілах речі, інші в діалектній подобі, або в просторечіі. Наприклад: книжны – прокрустово ложе, дамоклів меч, одйти ку Абрагамови; говорвовы – коли хочу, та сколочу, дати головы до копы, вывернути копыта, з моста допроста; грубопросторечны – лизати задок, лізти до задку, голодній кумі хліб на думі і т.д.

Русинський язык є богатый на фразеологізми главні в говоровой формі языка. Особитостёв тых фразеологізмів є і то, же в окремых селах або містах ся вжывали лем ім властны фразеологізми. Наприклад у дакотрых селах ся говорить: “Махнув руков, як Бог на Чабины”, але в Чабинах: “Махнув руков, як Бог на Строкковы”.

Кедже творчость писателя є інтелектуальным одразом, образом і выразом реальности і людської сплочности, в котрій він жыє і комунікує з нёв, котра го іншпірує, мотивує або і побурює, то звычайні ся в ёго творчости обяит шырока шкала языковых средств і выразів той среды а меджі нима і фразеологізми. У сучасных русинських писателів і поетів на Словенську найчастіше фразеологізми находиме наприклад у байках М. Ксеняка, што у нёго є дане уж і літературным жанром, котрый собі выбрав. Ёго штіл поужываня фразеологізмів у байках свідчить о самобытности русинського народа, ёго языка, звыків і обычаів, психології, менталіты і культуры. Наприклад: “Страх має великі очі”. “Як ся струны дотыкаш, так ся ті мелодія озывать”. “Не замішай ся до отруб нігда, бо ты свини зйдьт”. (Приклады взяты з: Миколай Ксеняк: Выбраны байкы, Пряшів 2002).

І далшы русинські писателі, як М. Мальцовска, Ш. Сухый, Ю. Харитун, В. Петровой і інші збогачують свою літературну творчость русинськыма фразеологізмами. Штефан Сухый ужывать такы характерістичны фразеологізми: “Ты нам ту ламеш рекорды” (словозлука близка ку фразеологізму). “Вышты тромфы берут банк нелем в картах”. “Коротко і тонко сміяты ся” (стратити характер). “Слово – міцный матеріал, не згыне у труні”. (Выбране з творів Штефана Сухого: Енді сідать на машину вічности і Як ем ся скоро став комуністом).

Фразеологізми суть ідіомы, котры не мож переводити дословні до інших языків. Мож їх лем выпожычіти, або описом высвітлити, або в іншій языку выглядати адекватный варіант. Наприклад у русинськім фразеологізмі “Дурный пес і на газду бреше” при перекладі до українсько-го языка слово “бреше” бы дістало цалком інше значіння і т. д.

х х х

В далшій части мого выступлїня буде реч о словниках. Вопрос словників про русинську комуніту на Словенську є барз актуальный. Не знаме, в якім ставі розроблєваня суть далшы словники, но істе є, же тоты, што дотеперь выдала Русинська оброда, потребуєть доповнїня і перевыданя. Видить ся мі, же треба росшырити коло сполуавторів і приправлєвати новы словники в згоді з думков авторів Словника лінгвістичных термінів, яку уводять у вступнім слові, же “єдноточны терміны і цілы штурктуры-терміны не представляють собов законзервованость, але они находят ся в динамічнім процесі історічного розвиваня” і т. д. Додайме, же ся то односить на выштыкы компоненты

історічного розвиваня русинського языка.

Хыблять нам словники: выкладовый, перекладовый, синонімічний, етімологічний, фразеологічний, як і новыи доповненныи орфографічний і різного тіпу термінологічны словники як економічний, правницький і т. п. В інших языках ся выдавають і регіональны словники. В нашій русинській пресі час од часу ся тьж озывають голоса о неодкладній потребі далшых словників, суть і конкретны пропозиції, як приступити ку тій проблематіці (НН ч. 34 – 35, НН ч. 45 – 47). Але одзвєв компетентных на тоту проблематіку затыль не познаме а не суть притомны ани на семінарі. А праві они бы мали мати найвеце познатків із конкретной аплікації кодифікованых норм в практиці. Было бы треба зактивізовати і ословити научный потенциал, котрый, ем пересвідчена, є меджі нами. Словники у світі зоставуєть не двос людей, але шырокоы колективы. Ту не іде о конкуренцію, але о сполочне діло, котре буде оснований про далше здоконалєваня русинського языка і укаже ёго жыво-таспособность. А хто мать быти ініціатором у тім, кедь не одділіня русинського языка і культуры Інштїтуту народностных штудій і чужіх языків Пряшівской універзїты у сполупраці з Русинськов обродов, Здружїнем інтелігенції Русинів Словенська, редакцієв русинських періодік і неперіодічных выдань і Сполком русинських писателів Словенська. До приправ словників треба запоїты і штудентів-русиністів. Моя генерація штудентів ексцерповала словниковы гєсла уж на высокій школі. Была то про нас хосенна практика.

Доц. ПгДр. Юрій ПАНЬКО, к. н.

Князь Лаборець в устній народній творчости

Переселїня мадярьского кочового племена із своєї праотчїзны (з выходу, з Урало-Алтайского краю) через російскы і українскы степы аж до Карпат і далє на запад Европы в кінцю 9. сторіча є повязана з віроломным нападом на територію Закарпатя, забиванєм славянських князів і з великыма жертвами жытелів Закарпатя і Панонії. Тоты факты послужыли матеріалом про історіографію, але в немалій мірі і про устну народну творчость і красну літературу. Найважнїшу роль в тім бою зограла жытелі Закарпатя, котрых у 895 році очелєвав ужгородський князь Лаборець.

На основі письменных історічных документів мож конштатовати, же ужгородський князь Лаборець представлять в собі реалну історічну особу, котра вошла і до мадярьской кронікы дійства Мадярів од Аноніма (*на засідані Мадярьской академії наук 9. новембра 1925 р. Еміл Якубовіч прочітав свою статію о Анонімови, в якій окрем іншого повів, же автором споминаной кронікы є Петро – протоіерей старого Будина од 1124 року*), а пізніше з тых жрїдел зьявлять ся в красній літературі. З погляду красной літературы образ князя Лаборця зогравать важну роль в розгортані народной фабулы. Князь Лаборець як і проблематика довокла нёго обернула на себе велику увагу меджі історікамы (*Н. Бєсکید, Й. Мацурек, В. Мельник і ін.*), а тьж писателів нелем на Закарпаті меджі русинськыма жытелями, але і інших сусідніх народів (*Ян Коллар в поємі Дівка Славы, В. Носак-Незабудов, А. Кралицький, А. Гомічков, Ш. Фенцик, М. Підгірянка, І. Сільвай, В. Гренджа-Доньский, В. Пачовский, Софія Будко, А. Патрус-Карпаський, П. Углярєнко, І. Прокіпчак, Ш. Пап, Ю. Бача*).

У своій кроніці Анонім уваджать, же він сї пише не подля народных приповідок, не на основі балакучїх співанок кобзарів, але подля вірно написаных творів, т. є., на основі попередніх угорських і інших чужіх творів і на основі народных росповідань. Так ся могло стати і з тов частёв кронікы (13. главов), де ся споминать ужгородський князь Лаборець. Тым ся потверджує погляд, же народны росповіданя о князєві Лаборцєві вытворили ся незалежно од кронікы Аноніма, то значить, же они vznikли і розвивали ся своім особливым способом і своєв путєв.

Мы того погляду, же славны і визнамны події із сивой давнины, позітивны про народ, вічно жыють меджі ним. Они ся передають з поколіня ны поколіня, як то проходить у фольклорі з даякыма модіфікаціями. Події обычайно крішталізують ся так, же як выслідок зїставають історічно правдиво зображїня жывота народа. Позітивный герой в основнім все зїстане в такім змалєваню, якым був прїиманый в данім історічнім часі. В історії народу позітивны герої нігда не вмерають. Так є і з історієв князя Лаборця. Такого народного воджатая мали і жытелі Закарпатя в особі Лаборця з кінця 9. сторіча.

Проблематика минулости є інтересна нелем своім прямым зображїнем історічної особности Лаборця (*у Богуша Носака-Незабудова, П. Углярєнка*), але зато, же образ ужгородського князя ся став, можеме повісти, прототїпом застанців Закарпатців і жытелів выходу Словенська на кінцю 19. сторіча (*в творах А. Кралицького, А. Гомічкова, Є. Фенцика, І. Сільвай*) і меджі писателямы 20. сторіча, котры описовали минуле, а тьж описованєм героїкы князя Лаборця (*М. Підгірянка, В. Гренджа-Доньский, В. Пачовский, А. Патрус-Карпаський, Софія Будко, П. Углярєнко. І. Прокіпчак. Ш. Пап і Ю. Бача і інші*).

Словенський літературный діятель, штуровець Богуш Носак-Незабудов, подорожуючі в 1843 р. до Ужгороду, пережыв страшно бурю в селянській хыжи в Ребрині – уж тогды він знав о народній легенді про Лаборця, як “тот каждый рік переходить через міст в Ластомірі”, і так на основі легенды автор написав русинську повість ЛАБОРЕЦЬ, в котрій описав прекрасный образ капітана Ужгородського замку Лаборця.

На жаль, доднесь нікому іншому ся не подарило найти таку легенду меджі народам. Ани в самім Ластомірі, ани в сусідніх Поздїшовцях ся не подарило найти хотьбы подобну росповідь. Даний вопрос поважуєме і надалє отвореным.

На території Закарпатя і за ёго границями стрічать ся немало росповідей о давных селянських князах, котры в часі приходу угорських кочовных племен князєвали на території днешнєй України. Захранила ся так легенда о бою двох богатырїв за владу меджі жытелями долины рікы Бодрог, в

якій ся говорить, же Бодрог перемиг свого противника Лаборця і зависив го десь на тім місті, де ся річка Топля вливать до Ондавы. Ту ся говорить і о тім, же ріка Бодрог є названа на честь переможця (*поровн. Бескид, Н. А.: Карпатурская древность. Ужгород, 1928. с. 104*).

Фрагменти з устных народных росповідей свідчать о тім, же до приходу Угорців до Тісо-Дунайской долины ту жыли корінны жытели Славяне, котры уж мали і своїх князів. А то значить, же тоты славны жытели перешли до того часу, т. є. до приходу Угорців, значным соціално-економічним розвитком, што привело до політичных зєдинінь окремых теріторій даного краю.

Трагічны події давного минулого, повязаня з великов навалов угорьскых племен на славянськы князівства, покороны жытели не забували. І таким способом ся даны події передавали з уст до уст і зїставали в народных легендах дондесь, як о тім написано в основнім і в літописі Аноніма (*позерай глава 13*).

Б. Носак-Незабудов написав свою повість Лаборець подля обсягу народної росповіді, котру роздобыв при путованю на Закарпатя, в котрій пише: “Лем раз до рока, за темной ночі вздыхають двома шугаї і хочуть перейти через ніст на другый бік ріки. Хто суть тоты шугаї? Де ся поділи? Повість нам росповість”. То значить, же народны легенды находили ся меджі народом уж давніше, але першыраз ся їх подарило записати словенському писателєви Б. Носаку-Незабудови.

Устна народна творчость (фоклор) представлять розно-роде зафарбліня зображеной реалности, яка, правда, залежить од самых росповідачів і записователів. Шкода, же она ся зачала записовати дость пізно. Предці ся нам подарило позберати шість росповідей, які описують ужгородського князя Лаборця в розлічных книжных виданях.

Еднов із них є Росповідь о князєві Лаборцєві і походить із села Драгового. Ёй записав *Николай Сухара* од Федора Сухаря на Мараморошціні зачатком 20. сторіча. Роздобыв ёй знамый научный высуник Корнелій Заклинський, котрому ся треба подяковати, же твір був надрукованый в журналі Подкарпатска Русь (*Ужгород, 1923, № 1, с. 17-18*). Спомянута росповідь была до того часу парураз перевыдана. Текст першой із села Драгового уवादжаме так, як був записаный: “Каже наруд, що був раз оден князь Лаборець. Ун був дуже славный, а за наруд дуже гадав і любив. Завто і люди дуже любили ёго. Ун і свуй край любив. Раз люди ізобразилися до него на одну велику раду. Пришли до него. А ун їм дав раду. І коли у него были, ун їх дуже гостив. Зараз розказав своїм кухарькам, абы давали усього добра, що напекли. І ун їх красно гостив – їли, пили. І они весело гостилися. Но по великуй веселости став сум. Пришли Мадяре і напали на Лаборця і на ёго войско. І Лаборець із своїм войском дуже быстро билися, но ёму не стало войська і тогды ун загнав тых людей, що были у него, абы дали знати людям, що напали на него мадыре. Они дали знати людям. Но дали знати і нашому селові, чтобы ішли битися із мадырама. Но наше село было іще мале і много помочи не могло дати. Но кулько было легінюв, усі пушли. І зобразилися до Ужгороду і так ішли по дорозі, стрілилися із мадырама. Они билися і, як легіні і куражні імилися із ними до битвы і убили мадырув. Пришли до Ужгороду, но там уж дзвоны били, сумно было. Такой великий сум был, що навіть тотя пташка, що так весело співала, зажурилася. Звідують легіні драгуські, що сумуе усьо в Ужгороді. Кажуть люди, ужгородські русины, що вороги русинам прийшли із чужого краю, мадыре, гет убили людей тай убили руського князя Лаборця. І они усі засумовали і великим сумом запрятали князя Лаборця.

Двацять попув му служыло, Трийцять дякув му співало. Кажуть люде, що се было дуже давно.”

Як видно, є то першый доказ о тім, же така росповідь з уст народу о Лаборцєві была скорше знама народови Мараморошціні як Ужгородціні.

В даній росповіді князь Лаборець має позітвны ознаки. Він популярный войвода, патриот, обгаєватель свого народа і краю. Князь любить свій родный край, а так істо народ го любить і тримать в почливости. Таки взаємны сімпатії выразно ся проявляють, главно в тім часі, кедь Мадяре напали на Лаборцєве князівство через Верецький перевал. Князь і ёго войско ся героїчно бе з кочовниками, і князь зберать все новы і новы силы, абы обстояти перед неприятелєм. На охрану Ужгороду вступають і хлопці із Драгового. Они ся статочно бють з Мадярама, але кедь приходять до Ужгороду, дізнають ся о трагічній смерти Лаборця. З великим жалєм і смутком народ славностно поховав князя Лаборця.

В першій найдженій росповіді не находиме епізоды о завішіно князя над ріков Свіржавов, а тьж о переменованю той ріки меном Лаборець. Обсяг першой росповіді ся одлишує од обсягу кронікы Лаборця. Дану епізоду в росповіді можемо поважовати за доказ о незалежности народного росповіданя од мадырьской кронікы Аноніма. Аналізована народна росповідь розвивала ся самостатнов путєв, то значить, же такой жанер спочатку екзистовав у фолклорі. Друга росповідь о Лаборцєві одлишує ся од першой лем своїм епілогом. Смерть князя на кінцю росповіданя розгорать ся так, як ся стрічає часточно в літописі Аноніма і в інших новшых росповіданях і художніх творах, а то: “... А од того часу ріку Свіржаву назвали Лаборцєм на згадку о

нешастнім руськім князєві”. Таке розвязаня росповіді могло настати наслідком росповідня едной легенды двома верзіяма, або веце росповідачама.

В росповіді ненасилно высувать ся і легендарна історія о помочи в тяжких минахх про Ужгородців, легіонарів із села Драгового, котре ся роспрістерать на гранці з Трансільванієм на Мараморошціні. Вшыткы драговскы легіонарі ішли до боя протів Мадярама і забивали вшыткых, котры трафляли ся їм на пути. Драговчане пришли до Ужгороду і виділи перед собов жалостный образ, який зїстав по смертлнім бою. В тім бою загынув і руський князь Лаборець. Тоту новину они прияли з великим жалєм. Велику увагу в переповіданю зограс патриотічний мотив. Протів завоєвателів піднимають ся на смертний бой вшыткы Закарпатці. В росповіді ся стрічає з інтереснов епізодов, кедь епічна росповідь уступлять ліричному зафарбліню, коли “навіть тотя пташка, що так весело співала – зажурилася, коли вірны князєви Ужгородці “із великим сумом запрятали князя Лаборця”.

Характерістичным про Росповідь о князєві Лаборцєві є то, же ани в першій росповіді не дає ся портретна характеристика князя Лаборця, але мож ёй позоровати мімовольно, а то через ёго діяня.

Іншу невелику Росповідь о князєві Лаборцєві записав *Юліан Таркович* в селі Калинів Меджилабірського окресу од Юрка Лепея, в котрім ся говорить: “... Геле, де річка Лаборець зливать ся з Широков, на високой скалі стояв з незапамятных часів дубовый хрест, на памятку побіды наших прапрадідів з гравіницькыма племенама, як выперли наших жытелів подунайскы ривнин до глухых, незаселеных тогды гор Карпат. Коло того хреста рік-шторік сходили ся люде з цілоу подунайской долины і припоминали свого храброго вождя Лаборця, што на тім місці положив свій жывот, абы своєв смертєв выбоєвав слободу своїм ближнім” (*позерай Мова століть. Львов, 1938, Мушинка, М.: 3 глибини віків. Пряшів. 1967, с. 341*).

Слідуюча росповідь Князь Лаборець была надрукована в книжці *Выбор чехословацких і подкарпатских переказов (Прага, 1937, с. 56-59)* і перевыдана в журналі *Русин (Пряшів, 2002, ч. 3-4, с. 11)*. В ній ся споминають найстарше місто Подкарпатской Руси – Ужгород, в яком оддавна владли руськы князі. В росповіді ся говорить, же каждый пышыв ся богатством своєї країны. Но пришов час, кедь в славній і богатій країні настав смуток і біда. Тогды на князівскы престолі сідив у 895 році князь Лаборець, што “довгы рокы управляв”. На ёго князівство “суне дике племя”, яке несе із собов “меч і неволю”. Князь скликує пораду старшин і боярів, на якій проявив свою нерішучость. Князівске войско зачало ся рихтовати до бою, кедь ся Мадяре уж приближовали. Почала ся битка. Своє героїство указали вшыткы. Може Ужгородці бы перемогли, але меджі нима нашов ся зрадник, котрый хотів ся стати князєм і указав неприятелєви тайный вход до замку. Мадяре не сановали никого. Кедь князів слуга видів, же битка є програта, хотів захранити ходем князя. І так они утікають до Земплінского замку з наміром попросити поміч, абы ся зась вернути і побити Мадярів. Але Мадяре поїмали князя коло ріки Свіржавы і зависили го на стром. Од того часу ріка Свіржава ся зве Лаборець “на памятку того, же там умер князь Лаборець”. Обсяг даной росповіді є переплетінєм обсягу повістей *Лаборець Б. Носака-Незабудова і Князь Лаборець А. Кралицького*.

Добру памятку в народі зохабили і іншы екзистуючі росповіді (*поз. о тій проблематіці ближе Плянько, Ю.: Історія одной легенды. Кн.: Науковий збірник МУК у Свіднику № 17, Пряшів, 1991, с. 275-302*).

З меном князя Лаборця є повязане нелем Закарпатя, але і виходне Словенско, а главні, кедь він був нучений утікати з Ужгороду на Земплін, а тьж місто Меджилабірці, з околиці якої походить і росповідь од *Юрка Лепея*.

І так, на основі аналізованых нами росповідей мож з пересвідчінєм посудити, же особа Лаборця подавать ся в них позітивно. Выходячі з обсягу еднако названых народных росповідей, можемо повісти, же образ князя Лаборця уособлює в собі ідеал слободы, боєвника за незалежность своєї отчізны протів поневолєвачів, боєвника за щастя свого народу, про котрого є ліпша смерть, як неслободя.

Легенды, літописы, історіографія свідчать о тім, же князь Лаборець є реалнов історічнов особов, яку народ з покоління на покоління зохабив у своєї світлій памяти. Князя Лаборця поважуєме за едного із способных князів підлеглых Заланови, родакови із Закарпатя, зато він підтримовав тісны контакты з князями Кієвской Руси, зато і взникли народны легенды о своїм владарєві, еднім із народу – хранителєви своєї отчізны, слободы і народных інтересів.

Трагічны історічны події минулого повязаны з великим нападом кочовых племен на славянськы князівства, понижений народ нігда не забував, зато ся тоты події утримали в росповідях дондесь.

І так мено ужгородського князя Лаборця не забыло ся вікама. Память о нім зїстала в історії Закарпатя і в історії сусідніх народів. Появлінєм легенд, літописів о князєві Лаборцєві зачинать ся писати русинська історія на фактографічных основах.

Гра. Урывок. Дія п'ята.

Дієві особи: Корнел, 65 р.
Марта, ёго жена, 60 р.

(Сільська хыжа. Вечеріє. Марта пряде. Корнел смотрить на телевизор.)

Марта:

– Сядь як ся патрить. Не кладь ноги на сталець.

Корнел:

– Прядь! В зимі есь не встигла, а кець так будеш, не допрядеш ани до зимы.

Марта:

– Не фуч і не обзерай ся на мене, як голдна корова од порожнёго жолоба.

Корнел:

– Зась будеш цілый вечур вырчати і ся спречати?

Марта:

– Мав бы-сь мі быти вдячний, же тя усмернюю, бо фурт ся поводиш як пубертяк: ноги выкладаш, в цекрви ся в носі рыпеш... (Світло згасло.) Но тото!

Корнел:

– Выпли. Теперь без телевизора при тобі цалком зошалою!

Марта:

– Іщі не мам фурт нарихтовану свічку. (Запалить.) Зато, же выпли і ты на вині.

Корнел:

– Што я мам з тым сполочне?

Марта:

– Кець пановав соціалізмус, вшытко было як ся патрить. Бо кебы ні, та Москва бы на Прагу присніше посмотрила і гнедь бы ся праськым товарищам од страху коліна підламовали. А теперь і таке дашто може, бо каждый мать повный рот демокрації. А чім векшы слова, тым векшы непорядкы.

Корнел:

– А чом мене до того затыагуеш?

Марта:

– А хто на мітінгах ключами дзеленькав? Аж девять ключів есь мотузочком звязав. І телевизія тя указала, як з нима трясеш і крявчїш: “То є оно!”

Корнел:

– Аж так то зась не было.

Марта:

– А што з того маш? Правда, тогды з переходжїня есь мав анґїну. А веце што? Выкриковав есь як наятый: “То є оно! То є оно!” Ани-сь не знав што!

Корнел:

– Добрі я тому розумів. Уж не мудруй і перестань выривати.

Марта:

– Же добрі? Ці мі сусід не вызрадив, же президентови Гусакови намісто абдікуй есь выкриковав папрікуй! А был то першый і єдиный Словак, котрый был чеськословенськым президентом! А ты так на нёго?! Же ті язык не здеревянів.

Корнел:

– Ани тобі тогды не было вшытко єдно. Але теперь...

Марта:

– Не одбочуй, ключарю. Нодем спомань мі ходем єдну-єдину выгоду, котров бы-сь міг ся похвалити за дзеленькана.

Корнел:

– Нелем єдну. Світ ся перед нами отворив. Комуністы нам не дїкують. І цензура уж...

Марта:

– А же ціна хліба зо штирех корунок высочїла помалы на тридцять? Тогды за шістьдесятгалерикову знамку есь письмо послав до Ашу, Прагы. А теперь? А што фабрики? Де суть? За смїшну коруну їх спрїватїзовали. Наше розквітаюче дружство твої кумпане

розбили і роскрасили. Тото есь хотів? А ты, ключарю, што спрїватїзовав?

Корнел:

– Добрі знаш, же я не з того тіста. Не мам таку натуру. Можно бы ся мі дашто і ушло, кебы то помалы і по трошечкы, по порядку...

Марта:

– Кым есь ся ты спамятав – і плуг, котрый сьме дали до дружства, і віз... вшытко розобрали.

Корнел:

– Так є. Зо дня на день было фуч!

Марта:

–А ты, смолярю, ани тот нахылений дружственный деревяный бударь есь не спрїватїзовав!

Корнел:

– А ты ня чом справно не накервала?

Марта:

– Ани тоты дві овечкы, котры ся од дружственных одбили і вошли до нашой загороды, іщі і тоты есь завернув і пышно, жебы вшыткы люде видїли – есь гнав до дружства. Боже, яке есь ты глупе невинятко!

Корнел:

– Я не потребує прїватїзовати, мі стачїть того, што єм од родичів достав і што єм честно надобыв. А од родичів того было дость: три ролї, поляна, паця... А ты што принєсла? Тобї віганчик і бендлячку до тлумачка звязали і тя з дому выкопли. З підрізаным языком. Така є гола правда.

Марта:

– Склеротіку, а козу уж не памяташ? А была нехоцьяка! Але котна!

Корнел:

– Вера, нехоцьяка, бо о рік здохла.

Марта:

– Ключарю, од баршанёвой революції тя іщі не пушу. Комуністы про преграду нашы русиньскы села выстагивали, водов їх заляли, храмы божы збурали, а вы сьте ліпшы?

Корнел:

– Бодай бы ні!

Марта:

– Де же! Сьте такы істы.

Корнел:

– Не треп!

Марта:

– Хто розділив звышок нашых людей на неприятельскы таборы? І родины сьте розбили: отець тягать гев, діти – там.

Корнел:

– Баршанёва революція конечно дала можность ся голосити ку тому, што колись было їх і ку чому їх кров тягать.

Марта:

– О, як учено, аж пророцькы ся высловуеш. То ани залюбєный есь ся так не выядровав. Де ся то в тобі бере?

Корнел:

– Ты ня іншпіруеш! Квоко прекрасна.

Марта:

– Не выкрутиш ся підлизоваєм. Познам тя. Достав есь ся до тяжкости, бо твоя ніжна розділила нашых людей: єдны ся голосят за Русинів, другы за Русинів-Українців, третї за Українців, четверты за Русів, пяты за карпатьскых Русинів... Єден своїх оброджує через Русиньску оброду, другый через Союз...

Корнел:

– Каждый най іде ку своєму. Братами будьме, але свос сі не дайме.

Марта:

– І віруючїх сьте розбили.

Корнел:

– Не розбили, бо не мы грекокатоликів насили перехрестили, але генералісімус і нашы повойновы товарищі. А же русиньскы грекокатолици оправнено жадають назад і свою віру, і свій язык, і обряды, і храм божий...

Марта:

– Ты, ключарю, есь цалком поплетєный.

Корнел:

– З чого ся высміваш?

Марта:

– Поплетєный, бо підпоруєш, жебы грекокатоликама віру і храмы вернули, але кець у вернутім храмі піп Службу Божу не служыть по старославянськы, як передтым, кець отець духовный проповідус не по русиньскы, та уж ключі не вытягуєш, не дзеленькаш. Чом? Де же есь подів ты і далшы ключаре одвагу? То уж подля тебе не є кривда на Русинах?

Корнел:

– Не забудай, же і Словацы суть грекокатолицькой віры.

Марта:

– Нїгда єм нич не мала ани не мам протів братам Словаком. Они най собі по своєму. Але я говорю о нас, о Русинах.

Корнел:

– Мі не маш што вычитати. Я ся честно вернув ку вірі, котру визнавали нянь, мама.

Марта:

– Ку змодернізованій вірі. Бо і твій єпіскоп уж не є єпіскоп, але монсїнєр. Як модерно то звучить! Може зато ся він не голосить ку традиціям Духновїча, може зато не подовжує в ділі єпіскопа-мученика Гойдїча. Вера так. Гойдїч не доволив, жебы наше слово вытисковали з храму божого і зо школы. Істо бы не доволив.

Корнел:

– Я го не волив за єпіскопа.

Марта:

– Але ключі не вытягуєш, лем покорно ся позєраш, як нас асімілує і русиньске слово, і обряды лїквідує.

Корнел:

– Не всягды. Меджілабірчане доказали свого отця духовного застати. Выбрали ся до Пряшова за монсїнєром і го принутили...

Марта:

– А де суть остатны валалы? Де суть старостове, учїтеле, докторе, інжїніре, списователе, радїо? Де? Чом є тихо і наш староста? Він лем фіґлі-міґлі.

Корнел:

– Ёго фіґлі не підціной. Він фіґлєм і напомяне, і повзбудить.

Марта:

– Жебы фіґлі мали таку вагу?

Корнел:

– Суть силнішы як уражливы слова, як крик.

Марта:

– Я нашого старосту і так ненавиджу. Бо фіґлює.

Корнел:

– О, то мать барз велику хыбу.

Марта:

– І ноги ма до “О”. Як бочку.

Корнел:

– Хе-хеее.

Марта:

– А над бочок ся несе ёго лыса голова.

Корнел:

– За ёго влады і плїн, і каналїзацію...

Марта:

– Але пензію не звышыв!

Корнел:

– То є, моя люба, в руках влады, парламенту.

Марта:

– То не є пензія, то є жобраченка. А на вині есь ты, і наш староста, бо сьте волили політїчну партїю, з котрой был председа парламенту. Як же ся він звав?

Корнел:

– Мєчарь?

Марта:

– Того познам, але тот другый, такий приземный... брішкаты, котрый часто мінив свої погляды.

Корнел:

– Не мам представу, на кого міриш.

Марта:

– Но тот, котрый ту твердив, же то біле, в сусіднім селі, же то червене, а в парламенті голосовав за чорне.

Корнел:

– Я такому в минулах вольбах голос не дав.

Марта:

– Баяк! Обдивляв єсь го. Но тот, котрого сьє ту критізовали і потім зо села так fryшко змігав.

Корнел:

– Змігав?

Марта:

– Як же ся він пише? Мотать ся мі по языку. Вызерать як свищ. Міліардовый палац ставлять. Буде го, хоць змігав зміглэш єден.

Корнел:

– Ага! Та тот, нам, Марто, уж пензію не звышыть.

Марта:

– Бодай го за циганство гуска копла. І зато, же Брігіту при звышованю пензії зашляйфовав.

Корнел:

– Брігіта гей, она была доходкарям наклонена, она нас любила, як Луці-фер свячену воду.

Марта:

– Бодай іх фляга взяла – тадь з такой пензії можуть выжити лем тоты, котры ку ній дашто вкрадуть або приза-роблять. Але ты, ключарю...

Корнел:

– Зась ся верташ ку нашым болячкам?

Марта:

– І кедь ті то не є по волі, повім ті, же варгата од капличкы ся вчера хвалила... Лем слухай, чім: “Мій старый на ставбі за тыждень заробив пять тисяч. Начорно! І кост ку тому!” А ты што, закуціє? Марта Грушкова на цілу уліцію выкриковала: “Старый з дротарькы за три тыждні десять тисяч корун приніс!” А ты? Дзеленькати єсь дзеленькав, але не поднікаш! Нач ті выдзеленькана слобода?

Корнел:

– Мам уж свої роки. Крошьня є тяжка...

Марта:

– Опакуєш ся як верклик. Роздумуй трошечкы: миски, горнятка, ведра... вшытко барз подорожало. Люде іх з єднов малов дірков не вышмарять. А за оправу пінязі ся лем так сыплють. Є ту можность поднікати, а ты – за пецом лежыш.

Корнел:

– Марто, вшытко закладне про жывот маме.

Марта:

– А ці Вайско од мостика худобнішый і здравшый? Ледва ходитъ. Є як тінъ. Но ремеслу ся іщі не спроневерив. Крошьню і біціглік наложыть на желізницю, сам по паньскы сяде до вагона другой класы – і гыбай то! Так обышов цілу Убляньску долину.

Корнел:

– А там ся му пінязі сыпали?

Марта:

– Там ні. Там жыють нашы худобны Русначкове. Але около Нітры, Жытного острова... Там гей, як в приповідці.

Корнел:

– Я на дротарьку уж ся не погну!

Марта:

– То ты так собі мыслиш. Но я...

Корнел:

– Кедь єм був при силі, не раз єм обышов Мадярію, Булгарьско, Румунію...

Марта:

– Чуджым єсь латав, дротовав, жебы їм щастя не вытекло. А своє єсь де подів?

Корнел:

– Та ці єм мало приніс зо світа? Ці єм чїжмы, хустку...

Марта:

– Тоту ту уж не раз співали: тысячі кілометрів мам у ногах, онучі, гачі і кошулі в Ядраньскім і в Чорнім морю єм райбав, під отвореным небом єм спав...

Корнел:

– Є то свята правда, хоць ся снажыш ю зосмішнити.

Марта:

– Ты лем себе видиш. Я! Я! Не злосьь ня, бо возьну кутач і ті порожню маковіцю так... гырчі ті на ній выскочать.

Корнел:

– Чом? Тадь єм аж в Турецьку...

Марта:

– Зась Турецьку споминаш? А ты, як здравый хлоп, як єсь міг цілы місяці

без мене вытримати? Не мав ты там за каждым рогом фрайркы?

Корнел:

– Но таке дашто! Пересвіч ся у наших дротарів. Они ті...

Марта:

– Вшыткы сьє єдна банда, вшыткы сьє єдным бердом биты! А окрем того, мударланте, кедь єсь ся шпаціровав по світі, та собі думаш, же я цілу осінь і довгу зиму горі пупком ся вывалівала? Ты ани не хыруєш, яки ту были лопоты і одріканя. Повіч, хто ся о діткы старав, хто коровы кормив, доїв, сіно скубав, носив, січку ризав, лен пряв? Хто?

Корнел:

– Діткы ті уж помагали і грулькы принести, і воду зо студні, і лен ряфати...

Марта:

– Высмыкнути ся мі хочеш, як цяткош. Але тримю тя за жабры! Кедь єсь з таков пасієв ключами дзеленькав, та то холем схосну!

Корнел:

– Я уж ся до ничого...

Марта:

– Як не доброволно, та насилу!

Корнел:

– Ани тому, што мурує!

Марта:

– А Вайско од мостика може? Тадь він ани на мітінгы не ходив, ани не дзеленькав. Най буде ясно меджі нами: завтра собі до крошьні поскладаш шыла - швайкы, кулю, ніты... премас-тиш біціглік, я ті облечіня і мериндю нарихтую, а позавтра пакує ся до світа. Не будеш ту при телевизорі бздив, воздух портив.

Корнел:

– Ани ня...

Марта:

– Мусиш! Підеш поднікати! І готово!

Корнел:

– Тобі ся в голові покалемутило.

Марта:

– Наopak. Выяснило. На! Ту маш ключі, з котрыма єсь в баршаневій революції дзеленькав і берь ся під староствы окна дзеленькати!

Корнел:

– Ты-сь досправды ся розуму минула.

Марта:

– А кым не запне електрику, дому ся не вертай!

ЯК СЯ ТРУДИЛИ РУСИНЫ У 2002 РОЦІ

Скоро, пуд кліп ока пролетів 2002 рук. Айбо протяжность єго, курта ци довга, не дала спокою никому из нас, русинув. Были у нас і маленькі радости побіды, і моменты розчарованя, і моменты терпіня і сподіваня на ліпшое. Йшли експерименти, гляданя оптимального пути у благородному русиньскому ділови.

2002 рук дав організаційні позитивы: у Общество пудкарпатських русинув прийшло новое районное общество Воловецкого района, котрое возглавила велика ентузіастка **Марія Ивановна Канайло**. У тому же районі создана районна організація Общества им. А. Духновича (предсідатель **Иван Васильович Керецман**, чоловік високої культуры, плодотворный композитор, хорový диригент, педагог).

Завершася організація Общества им. А. Духновича у Тячові і Костилівці Рахівского района.

Уже булш як два місяці здані документи на реєстрацію Союза русиньских писателюв (голова **М. Град**, заміститель **И. Лемко**). Можеме раховати великим досягненієм створеня молодежной русиньской організації, яку возглавил свалявчанин **Володимир Неймет**.

(До сєго часу маєме районні молодежні організації у Сваляві, Мукачеві, Тячові). Делегаты областной молодежної організації уже были учасниками першого міжнародного лагера отдыха у Комлошці (Мадярщина). Се были **В. Неймет, В. Гаранко, Д. Поп, В. Пукіш**.

Велика організаторська робота проведена нашына русиньськыма організаціями у ділі переписа населеня. Максимального результата домоглися свалявські русины под руководством **В. Сарканича** из помощов **Ф. Фалеса, Б. Лакатоша, Б. Кережанина, М. Завадяка**. Їм удалося, што, не позеравучи на страшні перелоны, записалося 4436 етнічных русинув. Приміром для ушитых сіл края є с. Неліпино, де булша часть жытельву (1198) уголосилася русинами. У Перечині голова Общества им. А. Духновича **Я. Ганич** изобраз много пудписув. Не дали раз інформації про свою переписну роботу лідеры русиньских організації Мукачева, Хуста. На помуч русиньскому рухови приходитъ нова сила – партія “Пудкарпатська Русь” України. Проведеный установчий зїзд у Мукачеві, айбо из мукачевських русинув даєня не прияли участь у створені партії. Зїзд затвердив

Статут і Програму своєї діяльності (голова партії **М. Бурак**).

На высочому організаційному і научному уровни пройшли конференції до 200-річя И. Ю. Венелина-Гуця (Свалява - Тивава, март 2002 р.), де были прочитані 11 докладув про життя і научну діяльність нашего земляка у Росії і Боргарії. Гості конференції перепозирали интересні експонаты у музею Тивавської школы.

У марті 2002 року проведена міжнародна лінгвістична конференція на тему “Русинський язык – живый язык подкарпаторусиньского народа”. Тогды выступили из своїма темами 20 докладчыкув. Се був первый этап на пути кодифікації пудкарпаторусиньского языка.

А 21-22 децембра 2002 р. завершився процес кодифікації проведенім конференції, де 24 докладчыкув довели право русиньского языка называтися окремішным языком межи славянськыма языками, а не лем міфом, што вун є діалект украиньского языка.

Активісты русиньского движенія были учасниками трєх конференцій в Будапешті: в августі – по темі “Русиньска етнографія”, у септембрі – “Русиньські средства масовой інформації”, в

октобрі – “Русины и Росія” (**Д. Поп, М. Алмашій, М. Шарга, Д. Поп**).

Для увіковічення пам'яті великих будительв краю 19 ст. по ініціативі Свалявського об'єднання русинів у припіддержці Свалявської держадміністрації на фасадній частині будови городської управи встановлені барельєфи А. Духновича, І. Сильва, А. Митрака, Ю. Венелина-Гуцы, Т. Жатковича.

Художньо-творчі колективи при русинських організаціях прийняли участь у міжнародних культурних акціях у Будапешті: фольклорний ансамбль “Ужгород” Ужгородського городського об'єднання А. Духновича, хор Мукачувського городського об'єднання А. Духновича “Стара співанка” був учасником свята русинського фольклору у Будапешті (май м. р.), на другому фестивалю русинської культури у Кричиці (Польща май) і на фестивалі хорів у Руському Керестурі (Югославія, октобень 2002). Сисі колективи на високому рівні презентували співанковий фольклор Закарпаття і духовно-класичну музику. Красно презентували народну музичну культуру краю **Віра Баганіч**, майліпша ісполнителька русинських балад. Єї творчий концерт (октобень м. р.) став настоячим святом русинської музичної культури.

Но ци не майліпшу пропаганду русинської ідейи зробила невелика книжечка “І мы в Європі”, де три публікації, авторами яких суть **Іван Поп, М. Шарга і В. Кушнір**, дають достойний відвіт пасквильянту О. Мишаничу у розбивавуть на нич ідею тиводарув-мишаничу про “споконівчну українськість” нашого русинського народа і єго вутцозинни – Подкарпатської Руси. Не забывала про русинську ідею й періодика, як регіональна, так і цілодержавна. До “Християнської Родины” й “Под-

карпатської Руси” додалася і добра новинка “Карпатський Евро-міст”, учредителі якої порозуміли, ош русинська тематика гонна зробити їм доброе імня. Но єго треба сокотити.

Запам'янтася русинам і децембер, бо того місяця состоялися дві акції, які мавуть для русинув историчное значеня – маєся на увазі рішеня нашої обласної рады про наверненя русинам їх національного імня – Русин. Будеме ся надіяти, ош сись почин наших обласных депутатув піддержить і Верховна Рада. Другов историчнов подійов діла русинув сталася міжнародна лингвистична конференція по кодифікації подкарпатського варіанта русинського языка, што проходила в Ужгороді 21-22 децембра 2002 р. Конференція завершилася плодотворно, в дебатах учені-лінгвісти из 4-х держав признали: літературный язык подкарпатських русинув, уроблений на основі дншнього говорового языка – треба кодифіковати! Сєго момента подкарпатські русини чекали давно - і дочекалися!

Унікальна акція была проведена у Свалявському районі, де у двох селах – Голубиним и Стройному цілий учебный рік робили два русинські класу, чо не было у нашум крайови 60 рокув. Ініціював організацію русинських класув голова обласного ОКР **Д. Поп**, майактивну участь у їх роботі брали **В. Сарканич і М. Алмашій**. Треба повісти, ош дуже серйозно поставились до своєї роботи учители сих класув – **Маргарета Ивановна Бєзик** из Голубиног и **Марьяна Мигович** из Стройного. Первый выпуск сих класув був організований у виді концерту, який дали самы ученики в Свалявському Домі Русинув.

Дуже продуктивним 2002 р. був у издательському ділі. Выйшли книжки

“Співає Віра Баганіч”, “Русинсько-українсько-російський словарь”, “Русинський синонімічний словарь”, дві книжки из серії “Брости” **В. Танчинця** “Тямте нас” і **Р. Пицальника** “Молитва русина”, брошура “Карпатські русини”. А майбулша цінность для ушиткого русинського світа є “Енциклопедія Подкарпатської Руси”, напечатана у русинськими издательстві **В. Падыка** (автор – проф. доктор историчных наук **И. Поп**, соавторы – **Д. Поп, М. Алмашій, М. Завадяк, М. Капраль** и др.).

По ініціативі Мукачувського городського об'єднання русинув (голова **М. Бобинець**, голова благодійного фонда “Жінки-русинки” **М. Кучера**) у Мукачувському драмтеатрі одбылося “Свято Николая”. Великий інтерес оно вызвало у мукачувцов и русинських організаціях Волловця, Свалявы, Тячова, Ужгорода. Давно Мукачувський театр не мав тують зрительв. Як кажуть, нигде было яблуку власти. **М. Кучера** постаралася, обы дати подарунок ушитким самодійательным и професіональным артистам: ангелам из школы №94, бетлегемам из школы №96, Миколаю (исполнитель – артист театра **Василь Фурды**), співакам, танцюристам. Выступили: файный коллектив народных гудакув из Тячова, етнографично-обрядовый ансамбль из Волловця. Комбіновану програму представили артисты из Голубиног, на майвышшому співочому уровни выступили солісты **Александр Садварі, Віра Баганіч, С. Савчук, И. Крафчик**. Из добрым настроєм розыйшлися из театра и артисты и зрители. Великой подяки достойні и организаторы свята – **М. Кучера, М. Бобинець**, и спонсоры. Свято Миколая в Мукачеві запам'янтася надовго.

Сміло ідім у добрый час, русини, у Новый 2003 рік!

УХВАЛА

Международної лінгвистичної конференції “Русинський язык – живий язык подкарпаторусинського народа”

I. Констатуюча часть.

1. Конференція пройшла при високоуй активності ушитких ей участникув.

2. На конференції озвучено 24 доклады, у яких охоплені многі аспекти русинського языка (фонетика, морфологія, синтаксис, фразеологія, еволюція граматичної думки на Подкарпатю, русинський язык на стыках из другима славянськима языками).

3. Конференція продеklarовала научный уровень каждого доклада, силу аргументації каждой авторської позиції.

4. Участникув конференції скріпляло єдинство думок, позицій у вирішені проблем кодифікації русинського языка.

5. Конференція констатув оптимізм участникув, а у їх лицю ушитких русинув Подкарпаття у тому, што Украинська держава з позиції європейського демократизму вийде навстрічу русинам и позитивно вирішить як проблему русинської національності, так и проблему русинського языка.

6. Конференція єдинодушно признає русинський язык як окремішний славянський язык, а не як діалект украинського языка.

II. Постановляюча часть.

1. Признати доклады участникув конференції такими, у яких из точки зору лінгвістики, так и исторії, аргументовано доводиться право русинув на кодифікацію свогo літературного языка.

2. Приняти до уваги всі пропозиції представительв громадських організацій (Общество карпатських русинув, Общество А. Духновича, Русинське научно-освітнєе общество, Общество Кирила и Мефодія).

3. Новый варіант “Граматикы русинського языка” признати як кодифікований, из подальшим уточненєм запропонованых конференційов позицій одповідно орфографії и орфоєпії и даяких граматичных форм.

4. Для подальшого совершенствованія норм русинського языка поданий варіант розтиражувати и подати компетентным и заинтересованым спеціалістам для сбора научно обгрунтованых пропозицій.

5. Дополнительно на основі озвученых докладув по темі “Лексика” ближайшим часом скласти такі словари: “Фамилі-

ный словарь русинського языка”, “Зоологичный словарь русинського языка”, “Топонімічний словарь”, “Словарь русинської ономастики”, “Словарь граматичної термінології”.

6. На основі научных докладув из научно аргументованых выводами про своєчасность и необходимость кодифіковати язык подкарпатських русинув признано, што новый варіант “Граматикы русинського языка” и “Правила русинського правописа” вызнати як достаточное мотивовані доводы для научной кодифікації русинського языка. Конференція постановляє, што датов 21-22 децембра 2002 рока подкарпаторусинський язык є кодифікованым.

7. Затвердити робочу групу по оформленю всієї документації конференції и коректовано дискусійных граматичных и орфографичных позицій у вже кодифіковануй “Граматіці” и предложеному “Правописаню”: о. Димитрій (Сидор), В. Молнар, М. Кеминь, М. Алмашій, М. Макара, Ю. Магела.

8. Довести до ушитких редакцій и издательств, які печатавуть русинські тексти, про обязковость додержаня єдиногo Правописа русинського языка.

9. Просити Президію Сойма Подкарпатських Русинув, як Координаційный Центр русинських організацій, пригласити заінтересованых ученых для дальнійшого аналіза и синтеза аргументованых пропозицій по совершенствованю літературного русинського языка.

10. Матеріали конференції по кодифікації Русинського язка выдати чимкорше окремішньов книжков и направити:

а) у Інститут славістики и балканістики (Москва),

б) у Європейський комітет по зашиті малых языкув (Бєлгю),

в) у Верховну Раду Украины (до момента ратифікації Європейської хартії),

г) постійному уповноваженому Верховної Рады Украины з прав людини п. Карпачувуй.

Всі учасники міжнародної конференції по кодифікації “Русинського языка” и повноважені представники русинських організацій єдинодушно у правоті приятого рішеня.

ОРГКОМІТЕТ

Ужгород, 21-22 децембра 2002 р.

Василь СОЧКА-БОРЖАВИН

Неопубліковане письмо будителя

На письменному столі лежить письмо, написане дуже давно, ищи у яри 1867 року. Має оно лем мало булше половины стовкы слов и пару датованых чисел. Айбо написано у едной з келій стародавнього Мукачовського монастиря. А там колись жили и першый подкарпатурсинський историк Йоанний Базилевич (1742–1821) и першый ученый граматист Арсеній Коцак (1737–1800), и трудолюбивый монах-просвітитель Анатолій Кралицький (1835–1894). И были они ушытки трое родаками из теперішной восточной Словакии: Базилевич из Гливишть коло Собранець, Коцак из Буковця коло Стропкова а Кралицький из Вышных Чабин в Лаборецькой долині.

А письмо, про котре будеме дораз подробніше говорити, написано пером тогды ищи лем тридцятьдволітнього Анатолія Кралицького, што в далшых роках – од 1869 аж до своей кончини служив Богу и Русинам игуменом сього монастиря. У монастири над шивописнов ріков Латорицьов жыв колись ищи еден трудолюбивый Руснак, педагог и просвітитель Петро Кузмяк (1816–1900), родом из Старолубовнянщины.

Але у 1867 році, коли ся писало тото письмо, тогды ищи доста молодой Кралицький, бив уже автором таких біографичных очерков, як: “Михаил Балудянский” (1864), “Александр Васильевич Духнович, крылошанин Пря-

шевский” (1865), “Арсеній Коцак, доктор святого богословія” (1866). Айбо у 1865 році сись скромный монах годе бив уже предложити грамотным подбескидным дякам и священникам и свой цінный етнографічно-фолклорный очерк “Свадебны обряды у Лаборских Русинов”.

Подобно славному болгарському монахови-просвітительови Паисию Гиллендарському, Анатолій Кралицький старанно собирав и хранив цінны рукописы и памятки старины. Иедно з другыма церковныма и світськыма памятниками русиньской письменности игумен Мукачевського монастиря Кралицький под своим надзором тримав рукописный зборник тогды уже покойного великого подбескидського Славянина Александра Духновича “Дьло од бездьялія”

И письмо благочестивого монаха и родака з Вышных Чабин, што было из Мукачева у 1867 році отправлено в Ужгород, мы найшли в скромному родинному архіві потомков Андрия Репая (1830–1914), бывшего преподавателя Ужгородської учительской семинарії, редактора первой подкарпатурсиньской педагогической газеты “Учитель”, автора популярного учебника “Народное господарство”, напечатаного в Ужгороді в 1864 році. И хоць письмо дотипирь нигде не опубликовано, не е богатым по содержанию, всетаки має

историчное значение. Завто мы його и передоручаеме нашым читателям. А написано оно так:

“30. Марта. 1867.
Мукачево
II. Апрелья.

Ваше Высокопреподобіе, Милостивіший Государь!

Как член, як одложаясь Обществу св. Василия В. за прошлой (866.) и настоящій (867.) года 4 гульдена порядночаго ежегодичнаго взноса, которыя имію честь нынь на руки Вашего Высокопреподобія отослати. – Извиненія прошу, што скоріе я – то не сдьлал.

Впрочем остаюсь с всяким доброжелательством и искренным почтанием Вашего Высокопреподобія

смиранный богомолец
Анатолій Кралицький
Іеромонах”.

Письмо закончено. Оно было адресовано руководству Общества св. Василия Великого, котрое тогды місто Адолфа Добрянського возглавляв публицист и будитель Подкарпатських Русинов Іоанн Раковский (1815–1885). А попало сесе письмо якимесь способом до рук Андрия Репая, родака з Улич-Кривого, бывшего члена Ужгородського Общества св. Василия Великого.

Проф. РНДр. Ёзеф ТЕРЕК, к. н.

Оригінална акція катедры екології Пряшівської універзیتی “Вышня Тіса”

Снага зробити веце, як є норма, ай то є про обычайного природознателя скоро нормов. Вытворила ся добра нагода за помочи Договору меджі Пряшівсков і Ужгородьсков універзитами сповнити то, за чім сьме цілы roky тужыли. Проблем не бив новый – **продовжовати у выскумі дотеперь мало выскуманных закарпатських озер, котры ся скумали зачатком 70. років.** Тогды ся положили основы сполупрацы формов теренного выскуму меджі універзитами в Пряшові, Ужгороді, Львові, Кіеві.

Ужгородьска універзита нас прияла і спроваджовала, Львовска нам дала уквартированя і лабораторії в екстремных карпатських условиях, а кievскыя працівники універзیتی і академії наук з нами інтензивно сполупрацовали. Выслідком были першы публікації о карпатських озерах, які ся обявили на Словеньску і на Україні. Наперек великому интересу о Карпаты, векшина карпатських озер України з гідробіологічного боку зістає незнама. Вызерать то так, же см ся став нестором выскуму закарпатських озер.

Дорога до цільового штаціону, до Ясіні (центр закарпатського туризму) перешла скоро без проблемів, і хоць были дакыя проблемы з транспортом особ і матеріалу. Главну часть трасы сьме абсолвовали пішо з гатіжаками, пристроёвов техников і таборовым заряджінём про надморьску вышку 1500-1800 м. Ступаня к Свидовицькым озерам не тримало веце як 6-7 годин – подля кондиції. Зажытки стояли за вшытко. Воджатая сьме мали кусеного містного чоловіка, пана Юрія Ковальчука, одплеканця Української академії наук, а теперь професора Ужгородьской універзیتی, котрого всягды спроваджала нами называна жыва конзерва. Містопис знав, а то нелем з устного передаваня. На споминаний території бив вецераз.

В тых высокогорьских условиях жывот пулзує як перед сторічами. Выужывають ся ту высокогорьскы луки, котры ся ай у нас называють полонины. Они суть жрідлом обжы-

вы уж од 14. сторіча, кедь ся датує зачаток волоськой колонізації. Тот традиціоналізм наперек зниженому інтересу о выробны активіты, перзітує. Є то, якбач, найвекшый феномен, котрый ся ту жывить, є ужыточный і презентує культурно-выробны традичны способы жывота. Тримісячне перебуваня пестователів худобы, овець, коней уможнює екстензивный способ жывота, котрый забезпечує пережыти части жывельства, т. є. заробити суму на нашы грошы десь 6000 корун а з того треба выплатити выдавкы за цілый рік.

Навшіва кошар, салатів і іншых прибытків в горах нас пересвідчує о потребі продовжовати у выужываню уроджайных высокогорьских лук. Практичний жывот є змішков скромного модерного з выужыванём выробків з певеце і непрактичного облечіня, але тьж з традичныма формами выужываня країны і утримованя волоськой культуры. То але не значить, же ту не стрітимо модерных молодых людей облеченых подля найновшой моды, які суть на інтелектуальной úrovни і хочуть сі заробити в часі вакації на далшы штудії.

Країна полонин ся за послідні децениї выразно змінила. Дошло ку вертикальному посуну пасма ліса до высшых областей, а выміра лук ся зменшила. Вопросом є, ці ся під тоты зміны підписав лем чоловік і ёго способ выужываня природы, або на вині є так щастно склонёване глобальне отепління. Зачу довав нас цалком інакшый тип вегетатій косодревинового пасма на розділ од словеньских Татер.

Продуктна способность а дотеперь мало нарушений екосістем вытворює скоро ідеалны условия про інтензивне лісництво і полівництво. Соціально-економічны условия трансформачного процесу сполочности ся ту проявили як една катастрофа. Скоро ту не найдете високу і чорну звірину, котра в тых условиях досягвала верхову трофейну уровень а множество звірныя одповідало условиям. Нелегалный одстріл запрічинив, же не є генерачных єдиніць,

котри бы утримували ставы холем на тій найнижшій уровні.

Лісне господарство має тиж свої шпеціфічності. При звожованю дерева поужывають ся машины выряджены з армадных депозитів (ЗІЛ, Камаз), а тоты, окрем великой силы, пререходности мають ай велику спотребу, котра в терені може досягати аж 200 лю/100 км. О їх деш-трукчнім впливі на країну ани не говорю. Кады перейде така машина, природа ся мусить довго лічити, ай цілы десятьріча. Подобна ситуація є і в тяжобній техніці. Выужывать ся скоро передпотопна техника, стара 30 аж 40 років, з низкым выконом і великым впливом на лісню среду. Стачіть порівнати лем транспортны наклады із цінов дерева.

Дале наша експедиція мала за ціль слідовати выбраны характеристікы жывой і нежывой зложкы Верхней Тісы. Спадовы условия Чорной і Білой Тісы суть выразы. Скоро всягды суть каскады, переї, але меншы водоспады, а здасть ся, же при высшій глади бы могли быти тестуючов років про найліпшых водаків. Рыбарський выскум указав, же условия суть ту такы, як в лісі. Рыбарів много, рыб мало. Зловити генерачну рыбу є скоро святом. Де суть тоты часы, кедь професор празкой універзіты споминать на закарпатські рікы, повны рыб! Наїсто на рыбній популяції ся підписала гаварія Тісы в Румуньску перед двома роками. Наша снага роздобыти матеріал з Тісы, наперек тому, же сьме мало наловили, была успішна. Роздобыли сьме новы знаня о сортах рыб, якы ся на нашій теріторії не находять, або ту суть в першоначальных формах.

Интересно было слідовати домикы і ставебны работы почас нашой експедиції. В дакотрых оазах покоя знав бы єм сі представити і пустовный спосіб жывота “із споченов тварев заробляти сі на хліб, а то в атрактивній среді”. За послідні роки выросло множество родинных домів. Домінує выставка церьквей, пустіють величезны готелы і убытовні, якы ся зачали ставляти перед сполоченськыма змінами. Каждому пропонуєме зайти до Білой Церькви. Є то европский унікат. Там прийдете на то, што чоловік може доказати в ставляню домів і што зохаблять по собі на цінтерях.

Юрій МАГЕЛА

Русинсько-українсько-руський словарь

Прошло булше року, як у удавательстві В. Падяка в Ужгороді уйшов доправды красно поліграфічно учинений **Русинсько-українсько-руський словарь**, який составили **Михайло Алмаший, Димитрій Поп, о. Димитрій (Сидор)**. Сись факт є добров ознаков у общум процесі возрожденія русиністики, поліпшеня активности Русинув.

Як повіджено в анотації, словарь містить коло 7000 слув, што їх хоснуть подкарпатські Русины у розговорнум і літературнум языку. Триязычный словарь, де стержневим є русинський язык, у світовій практиці повився першый раз. Авторы рахувуть, же його годны хосновати учені, переводчики, студенты і широко кругы подкарпатськорусинської інтелігенції.

Першым чувством, котрым ся откликнуло серце і сознание на сю невелику книжку (у 150 страниц), была подяка авторам за роботу душі і інтелекту, повязану из пудготовков словаря, из перебореньом протиріч і стерестигив в удношеню до русинства, што за десяткы рокув дуже шкодило корінным жителям южных схилув Карпат. Бо до послідного часу в середовищі як высокых урядникув, так і зайшлых идейно-передвзятых русинофобув, націонал-радикалув чувствовалося сопротивление русинству – моментами припратаное, замаскованое а моментами грубое, необтесаное, гамішное, но незграбное. Причум як на примитивно улично-бытовум, так і на офіційно-канцелярськум уровні.

Айбо духовно богаті, силні, тверезо мыслячі подкарпатські Русины не пуддавуться на провокації, не вступають в пусті бисіды удносно того, якыма їм быти і хто є булшый патріот України, живуть по своїм християнськых законах, помалы, но фурт, по крихтах роблять свої богоугодні діла. Словарь, за який мы говориме, тоже є результатом скрупольозної работы. Причум доста непуддлым результатом.

У словарю удображена лексіка у її ідентіфікації з удповідниками українського і русского языкув, котру широко хоснують корінні жытелі южных схилув Карпат. Сесе дає возмогу наочно пересвідчитися в тум, же є добра научна основа без найменших похибности ци натяжок раховати русинський язык окремішным, а не просто удуманым діалектом українського, ци русского, ци щи дакотрого иншого языка. Подаме пару примірув из одділных лексичных гнізд: айно-так-да; алдомаш-

Про каждого водака сплав Тісы є великий зажиток. Дакотры часто верхней Тісы суть скоро адреналіновы. Почас сплаву стачіть утримувати напрям і не доволити, абы ся лодька перевернула, што є барз тяжке. Чістота воды є добра, о чім свідчіть і питя воды з рік, яке было без наслідків. Зачудовала нас абсенція водацького шпорту. Не виділи сьме нигде рыбацьку або шпортову лодьку. Наїсто ся під то підписали ай прісны регулатівы і наряджіня, выходячі із штатуту погранічної рікы з Румуньском і Мадярськом. Почас плавбы на нас помірно часто кывали вояця, а тото приятельське кываня і усмів сьме їм вертали і продовжовали в плавбі. І так тактично сьме дошли аж по Хуст. Лем дакус погранічної рікы сьме мусили перерушыти. Покры оцінюєме ріку з туристичного ці водацького погляду, назвали сьме свої почутя типу “балдео”, выраз, котрый сьме учили на граніці у споїно з наркотіками.

На кожій дорозі нагода приготовить множество пригод веце і менше приємных. Єдноз з таких была стріча з абсолвентом Пряшівской універзіты, з грекокатолицькой фарности з Тарнова. Там сьме дістали, што нашы роспещены тіла потребовали. Теплу спырху, пиво і домашню вечерю. Отець Ян нас поінформовав о проблемах і частковыма выслідками в пасторації. Тяжко про нас было порозуміти чыны і ентузіазм, але ай непорозуміня містных при скоро єднакім напрямі. В минулости їх были тисячі, зістали активны лем десяткы, але церьков ставляють про 700 людей.

Накоонець треба повісти, же за цілы два тыждні ся дасть при добрі встановленім цілю роздобыти з одборного, шпортового і сполоченського боку веце як за цілы роки при обычайнім способі жывота. Тоту методу спознаваня бы єм пропонував каждому, хто хоче интересно пережыти, здобыти знаня і здоконалити ся в напрамах, о котрых дотеперь не мав ани понятя. Жебы така дорога была повноціннов, треба ся на ню душевно приготовити, і главно мати одвагу, підрадити ся цілю, мати потішіня з познаваня і быти толерантний і солідарний із своїма путователями.

могорич-магарыч; аллаш-риштування-леса; амбрела-парасолька-зонтикж бабовка-лялька-кукля; вада-сварка-ссора и т. д. Подані выше приміры (як словарь у цілові) ясно доказувуть, же єдні і тоті самі понятя у булшости случаетов в русинськым языку мавуть удмінное уд українського и русского языка звуковое и графічое оформлення. З другого боку, мож легко порозуміти, чому дакі слова в русинськым, українськым, рускым языках похож межі собов, близькі по вымові і написаню (бо славянськое коріня далеко єднакі всходы на славянськый почві): волося-волосся-волосы; глубоко-глубоко-глубоко; иній-иней; круглый-круглий-круглый...

Аналізувучи даний словарь читач видить, же авторы дали перевагу тым русинськым словам, котрі зовсім ся отличавуть уд своїх удповідникув в українськым и русскым языках. Много слув, што мавуть тотожну форму і зміст, упущені. Сесе оправданно, кідь враховати невеликий обсяг книжки і желанію авторув раціонально ухосновати каждый листок, каждый шорик. Но и у сьом случаету навряд ци варта жертвовати словами, што мавуть велику важность і широко хоснують ся ушыткыма Славянами, як наприклад, земля, мати, хліб, хрест...

У названум русинськым словарю стрічавуться, правда, немного, порушеня. Ідентичности при переводі слув. Наприклад, удповідниками русинськыму “непозеравучи” наводяться: “всупереч” (укр.) и “вопреки” (рус.), но нам ся видить, же правильніше было бы повісти “незважаючи” и “несмотря”. Удповідниками до русинського “новта” подані “пісня”, “песня”, но ту треба додати и “мелодія”, “мелодия”. Окрем сих незначных огріхув тафлявуться в словарю и просто опискы. зато подкарпатськым Русинам треба чим скорше создавати добру граматіку и орфографічний словарь, бо книжка Материнський язык, автором котрої є Ігор Керча, межі иншым фізик, и котра претендує на русинську граматіку, таков быти не годна по простуй причині: її автор мало знакомый з лінгвістиком. Мы віруєме, же уже в недалекум будуцум увидять світ булші по обсягу орфографічні словарі и добра граматика, котра буде утвічати типирущньому розвитку живого русинського языка, и котра буде составлена лінгвістами-професіоналами, а не аматерами. Мы віруєме, же давный славянський язык – язык подкарпатських Русинув, як і їх доля, буде благословенным.

Петро Трохановскій

ХРАНИТЕЛЬ ДУХА НАРОДУ

Так ем назвал **Василя Хомика** пред десятима роками, коли выдавал ем невеличку книжечку **“Чародійскы гушлі”** – лемківскы легенды в його записі. Пак, в завершальным слові писал ем:

“Вродил ся 27 мая 1933 рока в Мысцовій к/Дуклі. Дванадцетлітнім хлопцьом был вывезеный до колишнього СССР. Уж будучы в середній школі зачал зберати перлы лемківского фольклору. Проферсийні. Систематычні взяв ся до того діла по закінчынню Фільольогічного Факультету Львівского Університету. За сорок років, які минули ос першых записів, придбал величезну скарбницю. Крыют ся в ній тисячы лемківскых пісень, приповідок, байок, легенд. Крыє ся в ній такой ціле духовне жытя вывезеного в ешельонах, немудром мудрістю глупых забитого нашого Народу”.

Днес од першых записів минуло не сорок, а пятдесят років, лем же... Василь Хомик уж не записує. Відоміст о його смерті, яка наступила **31. марца 2002** рока, а о якій довідал ем ся барз пізно, міцно мя прибила. Адже цілком недавно, на 8 Лемківскій Творчій Осени был з нами, полный творчых сил. Ту ем

го особисті познал, хоц духовный звязок з ним, писаним його трудом за посередництвом **“Нашого Слова”** тырвал уж парудесят років. Гын, правда, не мож было до края достеречы подібной нам душы, гын, і товды – в трудным часі – был по уектвіському канонічний. Як без мала вшыткы Лемкы – кореспонденты з України.

Якє же было моє зачудованя, коли уж в новых часах, трафил до моіх рук грубезний плік його рукопису **“Віночок для лемківскых діточок”**, такой 300-страницьова копія передана Товаришыню Лемків. Взріл ем там на каждым потрібным місци наше завітне “ы”. Была то свого роду діточа антологія, зложена тематычні, місяцями, з поміщынём вельох авторів, але більшісте авторска – Хомикова. З ней черпаме материял до **“Лемківскых Ластівочок”**, до шкільных представлїнь. Выдана ей – то окрематама. Як окремом темом буде вертаня до жытя і творчости Василя Хомика. Не лишыме Го адже враз зо смеетю несподіваном на тым короткым дописі. Належыт бо ся Васильови Хомикови – за тернисту Його земску дорогу, за труд величезний – Вічна Памят!

Петро КОГУТ

Біблія літературы Лемків

Так можна назвати наукову книжку професора **Краківского Университету, Др Олены Дуць-Файфер**, яка вышла з друку 2001 року в Польскій Академії Знань, одділ Працы Комісії Східньо-славянської – **“Лемківска література в другій половині XIX і на початку XX віку”**.

Обємна книга на 415 сторінках має три розділы. Перший – **“Контекст історичний”** має такы підрозділы:

а/ Територия, етногенеза, культура, релігія ісвідоміст;

б/ Ситуация лемківской культуры в другій половині XIX і на початку XX віку;

в/ Лемківска література – методологічно-дошлїдницькы квестіі.

В другім розділі: **“Головны напрямы писмеництва Лемків в другій половині XIX і на поч. XX віку”** омовлено:

– Історично-етнографічны шкіцы, языкознавчы описы, льокальны кореспонденції та інчы роботы, які вказуют на стремліня до спрецизуваня специфікы власной группы;

– Літературу: записково-споминову, релігійну, поезию, белетристичну прозу, драму і інчы сценічны формыж літературу сатиричну, літературу для діти і молодежы, едукаційну, дидактычно-просвітню та есеістыку;

– Лемківське часописменство.

Третій розділ **“Літературны консеквенції та континуації”** підсумовує розвиток писменности Лемків в другій половині XIX і на початку XX віку та позерат в будучність – на літературу меджевоєнного часу та днешню літературну творчіст Лемків.

Вражат маса бібліографії выкорыстаной літературы на 43 сторінках, што свідчыт про обгрунтуваніст науковой праці. Дуже цінным є 48 фото давновыдаваных газет, книжок та іншой літературы, фото выдатных діячів лемківской культуры, про труды яких іде бесіда в книжці.

Высвітлены материялы на підставі науковых жерел та обективна оцінка діяльности на ріжных етапах історії і керунків заслуговуют на то, абы до назвы науковой книжки Олены Дуць-Файфер слово і історії літературы Лемків, бо до того часу ништо так необгрунтував з выкорыстаньом масы науковой літературы і публіцистичных творів, як то зробила она.

В книжці розкрыто постійний розвиток культуры Лемків, о чім одповідают легенды, переказы, традиції, звычаї, обрядовы пісні, з яких выходит же характерны рысы Лемка то – калны кореспонденції та інчы терпіня і безгранична любов до рідной землі.

Морально-етнічний характер Лемка передавали з поколіня на поколіня як на рідній Лемківщині, так і в країнах, де жыют і не стратили інстинкту до творчости і як лем могли шанували і берегли свою культуру. Треба дослїджувати минувшыну, задумувати ся над днешнім положыньом і накреслити будучність нашой культуры на данім етапі історії та, головне, выховати молоде поколіня Лемків гідным своїх предків.

Наукову працю Олены Дуць-Файфер треба выдати векшым тиражом по лемківскы і по англійскы, абы стала ся настольном для Лемка, де бы на жив і яком мовом не бесідував. Она поможе познати красу і велич нашой культуры та вселит гордіст за свій лемківскій рід.

ОТВЕРАНЕ РУСКОГО ГЕТА

Млади Руснаци, випатра, почали унапрямовац своєю моци на то то цо би могло здабац на отверане “русского гета” гу тим цо су звонка нього.

Роздумуюци о чаше кед сами себе, як Руснаци, не будземе достаточни, а швет коло нас и дакус далей од нас, будзе жадни упознаваня, пестованя и чуваня егзотики и раритету яки по теди постанеме (гоч нам таки статус уж teraz не цудзи, лем же векшина з нас того ище не свидома), млади руснаци, випатра, почали унапрямовац своєю моци на то то цо би могло здабац на отверане “русского гета” гу тим цо су звонка нього. Тото цо дакого може окреме зрадовац, а дакого, можебуц, дакус несподзивац, то то то же ше наше млади такой на початку своєї акції дали до роботи на медзинародним уровню, намагаючи ше, ведно зоз младежскими організаціями Русиных зоз жемох Штредней Европи, упознац европску явносц зоз нами. Но, вшеліяк ше треба наздавац же тота генерация младих Руснацох зроби дацо и на отвераню нашей заедніци гу нашому найблізшому окруженю; на гледаню способох же би ше власни национални идентите зачувал, а источашне своєю вредносци не лем указовало другим, але им ше оможлівело и же би були часц того.

Але, врацме ше на приповедку о наших младих и їх медзинародним ангажованю. Комлошка-Будапешт-Краков-Пряшов. То релация на хторей ше од половки 2002. року досц того случело, а по половку 2003. року ше случи ище вецей. Медзитим, задумка о повязованю рус(инс)кей младежи ше зявела ище на шестим Шветовим конгресу Русиных у Праги, вешені 2001. року, кед оформена иницијативна група за организовање першого Шветового форуму русинскей младежи, у хторей ше нашли представніки младих зоз Словацкей, Войводини и Ческей. Од тей хвиліки, вецеймешачна, не барз ефикасна комуникация през ПАСТ RUTHENORUM, достала конкретнейшу форму уж шлідующего лета, у августу 2002. року, на Першим шветовим летнім таборе русинскей младежи, у руским валале Комлошка, на самим сиверовостоку Мадярскей. За неполни штири дні, кельо тирвало стретнуце на Земплинских горох (одкадз ше приселела една часц наших предкох), коло трицец младих ше наисце медзисобно збліжели и направели план за дальшу активносц. У Комлошки формовани Пририхтуюци одбор за перши Шветови форум русинскей младежи, до хторого вошли по двоє представніки з каждей зоз шейсцох державах присутних на Таборе. Же би ше запаметал тот перши, на даяки способ историйни сход, ришене же би ше надалей 23. август означовал як Шветови дзень младого Руснака, а догварене же би ше Табор отримовал каждого року. Тельо. За перши раз вообщо не подло, а ані не прешло шицко лем у шпиваню и друженю...

У медзичаше, до наших крайох припутувала невелька група младих Лемкох (Руснацох зоз Польскей – хто не зна) хтори даскельо тижні препровадзели у Керестуре, Београдзе, Новим Садзе и Чарней Гори, як и еден млади человек зоз Москви, хтори пришов подробнейше упознац туетийших Руснацох. И ниа: кед як зме ше врацели зоз Комлошки, дзе по першираз могло видзиц таку громаду младих Руснацох з теліх державах на едним месце, и понеже зме ше ту, дома прешвечели же на швецце (даскельо стотки километри далей од нас) наисце ест младих людзох

хтори нам таки подобни и зоз хторима маме тельо заедніцкого, таргли ше и ми, млади войводянски Руснаци. Так, концом септембра, основана перша невладова организация рускей младежи у нашей жеми - ПАСТ RUTHENORUM. Правда, за teraz ище не такой-так числена и активна, але зоз добрим организовањом, интересантними проєктами и, насампредз, квалитетними людзми мож “чуда робиц”. Кед же ше витвори задумка сновательох же би ше превозишла длугорочна обтерхованосц нашого (русского) дружтва з рижними идеологиями, же би ше активно робело на медзинародним сотрудничестве и проєктох преїг институційох и фондацийох европского рангу и же би ше справди пробовало кущик отвориц тот наш “гето”, вец од тей організації годно обековац хасновити резултати.

Шлідзи Будапешт – пристолніца шицких Руснацох (...) Друге стретнуце Пририхтуючого одбору. Teraz уж досц добре ухадзена екипа розрабя план за функционоване Форуму. Усоглашоване статутах ладежских организацийох зоз Статутом Форуму, виробок гербу, догварка коло делегацийох, органах Форуму, вибранкох... Нормално, не хибела ані черанка найновших часописох, новиных, кніжкох, як ані догварка о медзисобних нащивох. Ша, кед не инше, ту “Червена ружа”, “Лемковска ватра”... Но, скорей самого Форуму, заплановани ище еден сход у Кракове, дже би ше мали розробив шицки подробности вязани за отримоване Форуму: точни розпорядок збуваньох, програма, учашніки и шицко друге цо потребне же би наш перши сход на таким уровню прешол цо лепше.

А потим – Пряшов. Праве там ше початком юния шлідующего року отримал тот славни Шветови форум русинскей младежи. Источашне будзе отримани и седми Шветови конгрес Русиных, як и числени вистави, театрални представи и виступи фолклорних ансамблох, а шицко у рамикох означованя 200-рочніци народзенья Александра Духновича, будителя карпатских Русиных. Треба лем надпомнуц же гоч ше стретнуце младих отримує ведно зоз Конгресом (хтори за собу ма уж еденац роки традиції и хтори при рижних людзох виволус рижни реакції), млади виражели жадане же би ше их не кладло до приповедкох о вичних руских звадох, праве прето же не сцу буц еднобочно ориєнтовани и буц объект зоз хторим ше дахто будзе хваліц. А факт же ше Шветови конгрес Русиных перши здогаднул оможлівиц младим Русиним и Руснацом же би ше повязали и ведно робели, на чим млади треба же би були подзековни.

О тим яка будзе улоха Форуму медзи младими Русинами, годни зме бешедовац после його отримованя. Вироятне же ше, як организация на медзинародним уровню, будзе намагач реализовац проєкти зоз органами Европскей Унії, Совиту Европи и подобних институційох, хтори би могли помогнуц у повязованю младих Русиных не лем медзи собу, але и зоз другима, у презентованю наших традиційних и сучасних вредносцох европскей и шветовой явносци и їх упознаваню зоз нами. Прето нам остава наздавац же же у блізкей будучносци озда не будзе таке важне хто яки вельки, але хто кельо вредзи и кельо доприноши заедніцкому богатству европскей фамелії.

А нашим младим Руснацом ту, у нас, можем лем советовац же би добре порихтали плахтарку и наздавали ше погодним витром, бо хто раз запліва по руских водах...

ГЕОПОЕТИКА

глуха цихосц шнігу
як бивна хусточка
легчайша од воздуху
чека це глібоко
чутство предкох
з далекох столітійох

за хрибтом ци лес
зоз спущених кридлох
у подножю гори
слика крижа цма
и желена прадідовщина
древена церква
у цагачу фактох емоция

знаш по раншим шветле
на шкатулки пудеру
опрез жвератка
же поражене
моцна енергия

и ест вельо крочац

можеш ти то
з парфемом на першох
з купком вулу под скоро
мекгим як оцова кошуля
чешшим од порцолу
коло хторого покойни
после служби божей
вещей не шедза
пре кніжки
хтори за тобу ноша

помагаю

твой живот
чутство гу нім
любов без дац и вжац

але кед ше вон рушел
знала си же будзеш мушиц
и ти длуго крачац

вещ тоти часи
медзи вечаром и войну
моц и поезия
ясне же у націоналней кніжки
не предвидзели
же би дахто на штиклох
намесцаюци на женски способ
гадвабни ботоши
вошол до тей просторіі
прето кед ши положела
руку на мапу
одкаль гуча
и моря и гори
мушела ши знац
же будзе и болю

вращане назад
то поезия
записана моц панованя
политична димензия

дзелене у живоце
шицко зменьшуе
лем ше тот емоция
з чеканьом
з даваньом звекшус

донайпосле
розпрестарте медзи нами
чутство роздумованя
не без жаданя

прето не чекай вещей нікого
войдз сама без оклеваня
бо цала тот емоция
з легку руку вжата
як традиция
як историйна свидомосц
занавше ци припада

КОЦКА

Йоакимови, Михайлови,
Юлиянови и Звонимирови*

у кружоку з покойнима
з конца 20 вика
док ме молга обвива
ягда ме иншак учели

кед жена ма
правдиву власц на жеми
легко фасцинируе
каждого хлопа

знам цо би поведли
поцешени шицки штирме
кажди подрозумююци
под тим дацо инше
як гербни млади человек

хтори би зоз шматах
вискочиц
коштвала сом тот окремини
сухи воздух скакуюци
з розпеченой платформи
до як ляд жимней води

шкрипи ценка червена нітка
под ногами на патосу
и кед ше лем душа премесца
хрумкане дзивого ореха
и вертка животиньска нога
сами живи як не живи
и я не обачліва з німа

днями днями

лем ранше писмо
як вирайбана посцеліна

одсутна
з попатрунку приятеля
хтори ше вещей за мне не пита
бо ше боі же прейдзе на нього
моя застрашуюца вина

вещей скоро ані не важне
цо сом сцела

власни смуток по рубцох
вельких историйох
то повторюване
же небизовним побидніком
без того як кед би ше победи
ані не случела

и ніч ніч
на назбераних язикох

днями днями

кому вец повесц
най му да руку
кед прейга шицко тото
дзе ягда ши не жила

рахуй же то помоц хтори
сцигуе од неприятельох

место того
науч ше препознац
же кед пада судьба
як кед би ше коцка
на други бок преврацела
то благи витор
до хрибта
з кружока покойних
хторих ши любела

* мой оцец, парох Макай, писателе
Надь и Няради

СТРАШНИ ЦИНІ

не знам як писац о ніх

о малих жвирах
на дески опрез облаку
гу слунку
як черкаце каменьче

не видзи ше ми
наисце су ту
дакеди ані не думам
видзим цині на компютеру
межку шерц и пазурки

вони ту жию
а я

пред неприятелями
ані им мено не повем
могли би ше ютре
и за ніх розпитовац

звичайна жима
нет ту ніякей метафизики
ніхто вещей не инсистуе
на вельких тайнох
ратоносних пар зрадох
гоч би дзечне обявели
на насловним боку
же революция поучна

давно ши так не жила
на паперу з людзми
хторим досц лем же ши жива
з нагнуту главу гу слупу
як пиета над прешлу еру

не знам як писац о тих
хтори ніч не питаю
под моім мешацом високо
док гласкаю оберва кед
место ніх видзим дзецко

любим тот побреже
здабем на нього
ягда сом з нього

без метафизики
ангели не з озону
тоти древени
брині вода у фонтани

не з рики
лустер кристални
не рефлєктори на бини

знам же ест розлики
але вона на моім боку

не знам як писац
о стварох хтори
не меняю историю

место того
дакеди и то досц
як дочасови предих

хто жиє з німа
рихтаю го
за конкретну визию

уж вони знаю
цо ме чека поробиц

ТАЦОК

и звичайни ташок у хліве
може энсмириц племениту
душу
завартого коня

а ти думаш же витримаш
розбиване бетону по городу
гук поджемней желєзніци
одсуство приятельох здалєка
надію пре звук
шеданя праху
по судзини и компютеру

понагляла ши лєцела
по старей жеми
здоганяла цині
и гушеніцу и шлімака и авион
у страсти трицєцрочних
видзела слунку
и кед други плакали
меняла мунтатови
по небе на писку
прескаковала мости
кед их други як цині
до гладку одкладали

гоч дакеди досц лем
заруциц червени власи
под рефлєктором

та гоч стоі час
пре тоти чаривни глуми
направиш же не видзиш
бо не исте по жеми
и небе ше обеговац

нет у тим вини
подума калди
хтори придзе остатні

прето най тасцок
не будзе далеко од це

кед вистанеш
не забудз же дакеди
за людзох и ноц добра

шній

В Мадярьску Русини ініціюють зміну меншинового закона

Габріел Гаттінгер кінцем фебруара того року ся став староновим председом Організації Русинів у Мадярьску. В роках 1998 – 2001 був председом цілоштатной русиньской самосправи, яка vznikла і діє в Мадярьску на основі меншинового закона. Окром того, Г. Гаттінгер од зачатків діятельства Світового конгресу Русинів (1991) є членом Світової ради Русинів. О актуальній ситуації меджі мадярьскыма Русинами сьме з ним побісідовали при недавній навщіві нашой редакції.

• **Пане Гаттінгер, якы зміны настали в мадярьскім народностнім руху од посліднього Світового конгресу Русинів і што є актуалне у вас днесь?**

– В Мадярьску Русини по першыраз офіціално дали о собі знати у 1991 році, а то так, же заложили свою народностну організацію з назвов Організація Русинів у Мадярьску (ОРПУМА). Тота організація робила до 1998 року під моім веджінём. В тім році мадярьска влада прияла закон о меншиновых самосправах, на реалізацію якого выділила значны фінанції, напр. лем в тім році є то 27 міл. форінтів. На основі даного закона в 1998 р. в Мадярьску сьме заложили 11 містных русиньских самосправ, якы вытворили одну цілоштатну русиньску самосправу. До цілоштатной самосправи пробігли вольбы членів, причім я був zvolenny за ей председу а далшыма членами ся стали переважно автохтонны Русини з Мадярьска. По 4 роках мандат першого веджіня самосправи ся скінчив і одбыли ся далшы вольбы. Жаль тоты допали в неспросіх автохтонных Русинів, але на хосен заграничных, якых у Мадярьску, главно емігрантів з України, є много. Многы з них праві зато – жебы могли быти членами містных і цілодержавной самосправи – собі змінили свою народность на русиньску і стали ся лем недавно обчанами Мадярьска. Значіть автохтонны Русини програли у другых вольбах, бо з 35 містных русиньских самосправ лем у 11 домінують. Остатні містны самосправи справують заграничны Русини. Тот момент самособов детермінує сучасный культурно-народностный жыот Русинів у Мадярьску і став ся проблемом, о якім ся часто і живо дискутує.

• **Значіть, у Мадярьску в сучасности є така сильна концентрація заграничных Русинів, і така слаба аквізація автохтонных, же вольбы до русиньской самосправи про самых містных Русинів допали не подля Вашых очековань?**

– У Мадярьску в русиньских самосправах ся активізує много людей з України. Но, ці суть то Русини, тяжко повісти, бо до Мадярьска пришли як Мадяре, пак ся зачали активізувати у Українців, де не досягли того, што хотіли, аж наконець пришли ку Русинам. Спочатку сьме ся тішыли тому, же їм можемо помочі як в інших ділах, напр. найти або дати роботу, так і в здобыто певности у властній орьєнтації. Но не чекали сьме, же за пару років настане такой переврат...

• **Знаме, же якраз ОРПУМА, яку з містныма Русинами у Мадярьску сьте заложили і од зачатків вели, была тов організаціём, яка про розвой культурно-народностного жывота Русинів Мадярьска зробила найвече. Стала ся і закладаючым членом Світового конгресу Русинів, де ся поділяла на організовану цілосвітову русиньскую культурно політіку. Як на дану ситуацію зареаговала?**

– Мы в ОРПУМА собі не думае, же є то добра ситуація, кебы містных Русинів мали справовати і вести Русини заграничны, котры з русиньским народностным ділом нич не мають. Я то поважую за етнобізніс. Вєдь к таким людем ся докінця не односять ани меншиновы закони, але закони емігранчы. **Зато дана ситуація нас примусила ініціювати якнайскорішу зміну в меншинових законах, котры мусять памятати в першім ряді на автохтонных жителів країны даной народности.** Абы ся уж не ставали такы парадоксы, як тепер, же в єднім нашім окресі є докінця і Араб представителём Русинів?! К актуальній ситуації ОРПУМА уж двараз засідала. Наша діскусія была заміряна на далшу стратегію, з яков є звязана потреба росшырєваня членства ОРПУМА і ей бівшой аквізації. З тым цілём членска база ОРПУМА ся росшырила о половину з фунгуючых містных русиньских самосправ. На єднім зо засідань, кінцем фебруара 2003 у Комлошці, членове ОРПУМА ня назад зволили за председу організації.

• **Ситуація, о якій говорите, очівидно ся проявила і на посліднім засіданню Світового конгресу Русинів у Празі (2001), де лем так-так перешла Ваша кандидатура за члена Світової ради Русинів. Як є ОРПУМА приправена на тогорічний Світовый конгрес Русинів у Пряшові?**

– Думаем, же нашы Русини ся достачно поучіли зо ситуації, яка настала на 6. Світовім конгресі Русинів у Празі. Говорили сьме о ній на засіданях ОРПУМА, де наша членска база вырішила одповідно приступити ку вольбам делегатів на тогорічний конгрес. Без проблемів зволили 10 делегатів і 5 гостів, меджі якыма домінують нашы містны Русини.

• **Пане Гаттінгер, стали сьте ся староновим председом ОРПУМА. Што буде преферовати у своїй роботі в наступных роках?**

– Знам, што то є робота в народностній організації, і што то значіть робота меджі Русинами у Мадярьску. Зато хотів бы-м надвзяти на добры традиції ОРПУМА і продовжовати в зачатій роботі на полю культуры, жебы наше добре мено у Мадярьску ся утримовало. Плануєме продовжовати в організовану Днів русиньской культуры у Мадярьску, фестивалу в Комлошці, выдаваню публікації мадярьских Русинів... Но за потребне тьж поважую обновити стары контакты з русиньскыма організаціями у світі. Думаем, же є потребне, жебы ся Русини контактовали вєче, і так як колись жебы навщівляли культурны акції Русинів в других країнах. Колись было нормалне, же ваш театр пришов выступити меджі мадярьских Русинів, наш фолклорный колектів ішов на Словеньско, до Польска або інде, Лемкы пришли до Мадярьска... Днесь то є іншак, але думаем собі, же на вині не є лем фінанчний проблем. Суть то проблемы іншого характеру, якы выпливають як кебы з якоїсь внуторной розорваности русиньских організацій у світі. Тот контакт ходем мені особно хьбить і зато ся хочу ангажовати, жебы дану ситуацію направити.

АЧЕЙ БОГ, АЧЕЙ ЧЛОВЕК

Під таков назвов минулого року в Будапешті вышла далша збірка віршів поета Габрієла ГАТТИНГЕРА-КЛЕБАШКА, родака з русиньского села Комлошка у Мадярьску. Книжку, яка была выдана з помочов Міністерства народной культурной дідовизны Мадярьской републіки, творять поезії в трьх языках: русиньскім, англійцкім і мадярьскім. Суть то віршы написаны в роках 1995 – 2001 по русиньскы і мадярьскы, а англійську часть творять переклады віршів із збірки Заказана звізда, якы зробила Елейн Русинко з Болтімору в США. Они, як автор уводить, адресованы тым читателям, “котри не бисідують ани по мадярьскы, ани по русиньскы”.

Пару віршів із найновшой збірки Г. Гаттінгера-Клебашка Ачей Бог, ачей Человек у русиньскім языку представуєме і читателям Русина.

Де ем ша народил

Там ем ша народил, де тяжко вірити Бога, валал на два боки розкраює вода.

Церква є на копцу дзвон здалека чути птахи около ней на торунь ходят спати.

Люде пред хрестами Отченаш ша молят, бодай би лем хрест знал же што од нєго хотят.

Бездержавно

Не єс сам, кому ша мало звишит, сут, котри ани телє не мают,

котри у густей кирві плавають, котри лем стоят під небесами а бездержавно сут слободни.

4 раз 10 роки

Так довги були тоти 4 раз 10 роки, а так далеко є моя Отчізна,

не знал ем, же снї зо мною ша грали, а не нїхто нїгде ня не чекат. Кед годинка праві північ бис пресмотрь через облак небу а там і мене збачіш, як лечу, а ку тобі ша нїгда не верну.

Проф. Елейн РУСИНКО

К перегляду історії русиньської літератури

(Виступ на 34. Славістичній конференції Америки в секції Інтердисциплінарні вислідки в карпаторусиньських студіях, Піттсбург, Пеннсілванія, 22. новембра 2002)

Може ніт восторгуючішого зажитку про літератора, як кедь обявить незнамый текст од незнамого автора або обявить таленованого автора, котрого дотогды никто не знав. А яке мусить быти восторжіня, кедь ся обявить ціла література, дотогды про западну науку незнама. Перебівшую лем кус. Поки в геополітичній сфері выходной Европы Підкарпатьска Русь мала все своє місто, про векшину ученых у сфері славянської літератури і про западных літераторів то є terra incognita. Исто, же не мож говорити о недостатку концентрованого выскуму і студія меджі ученыма в підкарпатьській Отчізни, котра ся днесь находить в рамках трёх штатів – Польска, Словенська і України, вздовж обидвох схылів Карпат. В 1931 р. то не був никто другый, лем знамый славіста Роман Якобсон, який зазначив: “В цілім выходославянськым світі тяжко найдеме іншу периферну область, котрой минулось ся штудовала з таков емоціонолнов напаятостёв і науцнов концентрованостёв, як Підкарпатьска Русь.”

Але русиньській літературі ся діставало мало обектывной увагы. Од 1945 р., кедь советська народносна політика выголосила Русинів за Українців, літературна дідовизна Підкарпатьской Руси ся класифіковала як інтегрална часть української літературы, а тоты, котры ся ідентифіковали як Русины, были маргіналізованы і примушованы мовчати. В переважуючій українській культурі русиньска одлишность стратила свою незалежну ідентіту і стала ся підряднішов верзіёв домінантной (української) культурности. Скоріше як ся підкарпатьска література 20. стороча розвинула, “русиньска література є інтегралнов частёв української літературы”. В Европі так традична літературна наука позерать на русиньску літературу лем в меджах української парадігмы, в рамках котрой ю оцінює як меншецінну і підряднішу верзію української літературы.

На Западі ся русиньска література переважно ігнорує. Сітуована на роспутю штатів, культур і языків, сперать ся простій категоризації з оглядом на політичний, географічний, ідеологічний або лінгвістичний повод. В академічнім світі, в котрім ся научны дісципліны організують переважно на основі народных штатів або языків, русиньска література не мала своє логічне обгрунтованя, внаслідку чого ся розложыла меджі выпрофілованы дісципліны. А комплікованость ей географічного, політичного і лінгвістичного підтексту одбивала ученых в рамках заведжених сфер славістичного выскуму од ей штудованя. В єднім з історічных переглядів підкарпатьской русиньской літературы в англійськым языку, короткій 30-сторонковій штудії з року 1941, автором котрой був русиньський священник-імігрант, ся за ціль работы выголошує: “Доказати, же русиньска література екзистовала і екзистує.” О 60 років пізніше ем собі у своїй 600-сторонковій работі поставила скоро тот самый ціль. Книжка з назвов Росшырёваня границь: Література і ідентіта в Підкарпатьській Русі (Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus') вышла в маю 2003 у видавательстві Тороньтской універзіты (University of Toronto Press).

Маргіналізована літературна культура народа без штату, писана в розлічных языках (з котрых лем мало

мало свою кодифіковану подобу), спід пера меджі-народно неузнаваных творців, тотя незграбна славянська невластна дітина, котру так неісто (і якось ганьбливо) узнає лем ёго найблизша українська родина, тотя література Підкарпатьской Руси, собі дотеперь не нашла свого обектывного історіка і аналітика. Про Запад могла зістати невидимов, не быти в 1989 році революцій у выходній Европі, які ініціовали русиньске культурне возроджіня, звязане зо знову-зроджінём етнічной самосвідомости, воскресінём русиньского языка, жадостёв, жебы Русины были узнаны за самостатну народностну меншину, і голосом за скінчіня української гегемонії. Пожадавка сучасного русиньского руху ся дотыкать культурной автономії і народного узнання; є то пожадавка, яка спроваждала русиньску літературу почас ей цілого історічного розвою. В своїй работі о історії підкарпатьской русиньской літературы і розумлю як одповідь на соціалны условія, як потверджіня ідентіты і як стратегію на захованя народу посередництвом процесу перманентных діскусій меджі штатами, набоженствами і языками.

Довольте мі, жебы-м представила тернисту путь русиньского літературного розвою. (Каждый з періодів має в книжці самостатну капітолу, также з того міста можу дати лем сумаризацію єдним-двома речіннями.) Першы русиньскы тексты суть із 16. ст. До кінця 18. ст. была меджі русиньсков інтелігенціёв облюбена народна епіка “меджі” – меджі выходом і западом, православіём і католицізмом, устнов і писомнов словесностёв, славянськым і латинськым языком, мадярьськым і русиньськым діалектом. На зачатку 19. ст. наподобнёвателі і пристяговалці указовали, як здолати барьеру меджі містнов культуров і метрополитным мадярьськым і русьськым світом, чім зачали процес дефінованя властной “інакшости”. Створили автоетнографію, котра служыла як гнозєологічна основа народного пробуджіня в половині 19. ст. В тім часі народно усвідомлена інтелігенція зачала писати про містне жытельство в народнім языку. Но поки ся ініціатывы “будителів” могли розвинути, настав новий період утиску а по 1867 р. собі мадярьска надвлада вымусила в рамках русиньской літературной актывности такы стратегії, котры были в опозиції к мадярьському культурному центру. Тоты набыли подобу соналежности з братьсков, хоць подобно імперіалістичнов культуров Руська. Русиньскы писателі находили почуткы соналежности і беспечности в підкреслёваню свого споснецтва з Руськом через славянофільскы ашпірації і вжываня літературного русьского языка. В руху, выходившім із зьявно протілежных почутків, русиньскы патріоты ся сперали офіціалному угорьському підкреслёваню незалежной русиньской культуры і языка, переменованого на “русинчину” (Ruthenian), як кроку к мадярьській асімілації, што ся і досправды скоро стало. До 1918 р. ся переважна часть русиньской інтелігенції выголошовала за Мадярів.

Конечно як часть першой Чеськословенської републікы (Czech Republic) на зачатку 20. ст. могли Русины на Підкарпатю по першыраз релатывно слободно продовжовати в своїм бою за формованя

властной ідентити. Але русинська комуніта, формована почас перманентного утиску, была роздробена так з языкового, як і з набоженьского і політичного аспекту. Збавила ся ярма “інакшости” у властных рядах, т. з., же ся зачали взаємно розлишовати ідеологічно розділны русиньскы братя. Возникли дві протілежны верзії “імагінарного сполоченства”; една потверджовала руську ідентити Русинів а друга выголошовала, же Русины то суть Українці. В 20.-30. роках тоты протілежны орьєнтації тратили свої силы у взаємных спорах місто того, жебы бранили єднотный русиньскый фронт протів потенціалных асіміляторів. Наконєць, почас меджінародной крізы, яка звістувала недалеку войну, Підкарпатя здобило на куртый час автономію, жебы такой ся піддало мадярській інвазії, і література была зась нучена приспособити ся новій ситуації. Є іронієв, же література в русиньскім народнім языку ся розвинула лем у войновім часі (дотогды популістичны літературны рухы были короточасны і орьєнтованы на фолклор) і писателі перешли з доживаючої русько-української риваліты к русиньській верзії модернізму. Нанєщастя, хоць ся русинофільска орьєнтація виділа надійна, наконєць ся указала марнов, бо была залежна од мадярських окупантів і была цалком утиснута, кедь по другій світовій войні Русинів выголосили за Українців. Русиньскы писателі ся приспособили пожадавкам советського соціалістичного реалізму а будьякы назнакы самостатной русиньской літературы были підрядженны українській культурній надвладі.

Кедьже Советський союз поступно зачав узнавати єден аспект українсько-русофільской орьєнтації, поволєвало ся, а прикладом ся стало марксістичне, проукраїнське орьєнтоване формованя русиньского народа а тыж так орьєнтована література. З аспект літературной науки то значило, же вшыткы минулы пробы творити в українськым языку або в русиньскім діалекті (котрый українськы лінгвісты поважують за українськый) ся выхвалєвали а вживаня іншого языка, окреме руського, ся поважовало за реакчне, елітарське і ренегатське. Александр Духнович, узнаваний отець підкарпатської русиньской культуры, активный в літературі од 1848 до 1865 р., свій погляд на язык змінив дакілько раз, ужывавши в окремых періодах свого творивого жывота русиньскый діалект, літературный руськый язык, як і язычіє, зложено на містній верзії церковнославянського языка. Кедьже го за свого народного героя поважують Русины вшыткы орьєнтації, ёго найзнамішы тексты ся стали “рукоємниками” в языковых войнах. Аж до 1960 р. учены сістематично аналізували ёго язык, в котрім в процентах вычислєвали кількост руськых, українськых, русиньскых і церковнославянських слов, причім дошли к результату, ці о тім сам Духнович знав або ні, же писав по українськы.

Тота урывчаста і неушорована критична історія мі назначує потребу іновативного приступу к даному предмету, а то на основі комплексного теоретичного приступу, котрый буде решпектовати шпєціфіка русиньской культуры і сучасно буде брати до увагы многосторонность, комплікованность, просік в окремых орьєнтаціях і неясность граніць, котры го дефінують. Беручі до увагы новы перцепчны аспекты, котры ся сформовали в рамках постмодерны а на основі котрых доходить к узнаню ціны периферных, маргіналізованих і неканонічных текстів і літератур, нашла єм собі в культурных штудиях і постколоніалній теорії такой шпєціфічний критичный аспект погляду і алтерна-

тивный комплекс читательських технік.

Зоберьме собі наперед постколоніалну теорію. Хоць Русины в Підкарпатю николи не были в подобній ситуації як брїтськы і французькы колонії, ніт похыбностей о тім, же їх історія є історієв підряджености і культурного утиску. Не буду ту детално вывітлєвати тот свій приступ, котрый ся звычайно аплікує на сучасну ситуацію. Заты, думам, стачить інформація о тім, же самы члены русиньской творивой інтелігенції характерізовали свою ситуацію в половині 19. ст. як колоніалну і ідентіфіковали ся з остатніма колонізованыма народами. У вірші з 1884 р. поет Александр Павлович выражать солідаріту з Індієв а в путєписі з того самого періоду Александр Митрак зобщує даный концепт в позначках к порівнаню Верьховины на Підкарпатю і Ірська: “Кедь ся під Ірськом розумить бідна, забыта країна, котрой богаты жрідла выужывають про зіскы чуджінці а на котрій нікому не залежить, потім Верьховина є єдным з найубогішых Ірськ на світі.”

Постколоніалный модел має дакілько выгод. На передній план кладе вопросы ідентити і культурной диверзити, концентрує ся на змішаность постколоніалных культур, гетерогенность їх языків і дисконтинуіту їх вивоя. Конфронтує проблематичне одношіня меджі естетиков і політиков в літературнім тексті, приносить алтернативны моделы стратегій аналізу читаня і переоцінєваня текстів. Так одхыліня од канонізованой нормы ся не одмітують як недостаткы, але аналізують ся в аспекті своєї хосенности в бою з надвладов. Наприклад, покы традична критика підкрєслює аматерський і імітативный характер літературной творчости Духновичого возроджіня, указуючі на хыбы у віршованій структурі і пестру суміж романтизму, класіцизму і реалізму, котрый го характерізує, постколоніалный приступ значить попозерати ся за невыважену умелецьку техніку автора аж ку “когеренції народной свідомости”, котра выжарує з ёго творбы (Кафка, 195). З такого угла погляду суть потім першы русиньскы алманахы, котры детално аналізую, цінны тым, же нам доволюють слідовати фундаменты народной літературной традиції односно приносу своїх творців. А што є найважніше, постколоніална теорія підкрєслює маргіналізовану выповідь в одношію к домінантному культурному голосу, вказуючі на принципіалну роль літературной культуры при будованю народа і формованю ёго ідентити. Так міфы, котры виробила русиньска історична епіка і котры традична критика одверьгла як “нереалны пригоды”, можуть быти оцінены як русиньське літературне переоцініня і перепис русиньской минулости. Наприклад Анатолій Кралицькый зачинать свою розповідь о князєви Лаборцєви тверджінєм “знате, і мы раз мали своїх властных підкарпатських князів” і продовжує в представлєваню Лаборця як вірного зєдиненій Русі. Наopak, в 20. ст. Василь Гренджа-Донський зображує того самого князя як сімбол української єдноты, докінця анахронічно вытягує жовто-синій прапор на ёго середнєвічнім замку. Погляд за історичну правду назначує, же постколоніална теорія часто находить в змінах історії утискованих народів якийсь ступінь імагінативной реконструкції, котрый доволють даным народам здобывати міць над своєв сучаснов екзистенцієв і обгаєвати свою автентіциту.

(Закінчіня в далшій ціслі.)

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗНАМКИ ЕНДІ ВАРГОЛА 2. АВГУСТА 2002...

*... А ПРИ ТІЙ НАГОДІ РОЗГОВОР З ДІРЕКТОРОМ МУЗЕЯ Е. ВАРГОЛА
В ПІТТСБУРГУ НА СЕНДАСКІ СТРІТ 117 – ТОМОМ СОКОЛОВСКИМ*

- Поне директоре, при святочнім уведжіню нової америцької поштової знамки з автопортретом Енді Варгола з молодших років сьє поужыли выраз “платна мінця“, росповіджете шырше, што сьє тым думали.

– Говорив ем у своїм приговорі о тім, же будькотрый образ Енді Варгола або хоцького іншого може мати ціну міліон доларів завтра, десять міліонів на далшый рік, але в знамці або мінці мате пять центів в кешени або пятьдесят центів і можете собі за них дашто купити. Можете сі за них купити наприклад лизатко, то значіть, же “річ“ із портретом дакого – переважно є то з портретом краля або кралёвны, або най то буде хоцьхто на челі штату, – є сама о собі даяк цінна. А репрезентує народ. Репрезентує Америку. Репрезентує Французько. А нараз ту маме поштову знамку, котра презентує Америку во формі подобы умелця, котрый є русиньского походжіня, але не дістав бы ся на знамку погы бы не був таким знамым, як Варгол, котрого поважують за барз важного. Банкарі сьє важны, політіці сьє важны, научны працівници сьє важны, але не умелці.

А зразу го ту маме на образку зо зачатків ёго умелецькой карьеры в році 1963, кедь Енді був молодым хлопцём. Тогды наісто не був знамым. Тогды праві пришов до Нью Ёрку, жебы змінив способ свого жывота, хотів быти дачім іншым. А думам собі, же тото є про мене важне. Говорив ем о тім, же не маме забывати на то, же умелці боюють, ведуть бої. Є легко їх слідовати на кінці, кедь сьє знамы, але кедь сьє голодны і жыють в страшных условіях, як ся то часто стає, кедь сьє молоды і намагають ся дашто

вытворити, най то буде книжка ці музичне діло, або образ, што овпливнить вас або мене на цілый далшый жывот. Про нашы діти або нашы внучата, про людей, котры може уж ани не говорять тым самым языком, котры ся на тот вытвор запозерають або заслухають до нёго, повідать собі, же то, што тот чоловік вытворив, є таке переносне, же одчуваеме, што переживав колись давно Моцарт або старовікый різьбяр з Х. стороча перед Хрістом в античных Атенах, або Енді Варгол в Піттсбургу в 1949 році, або в Нью Ёрку в 1963 році. Є то ужасне а предці умелці наперек вшыткому ведуть свій бой, і думам собі, же є важне, же сі на то памятаме. Бо едным з фактів, што робить Поштова служба Америки – о чім ем дотеперь не знав – є, же люде, котры ся дістануть на знамки, мусять быти лем уж нежыючі, бо влада не хоче, абы ся дакому помагало тым, же ся обявить на знамках, наприклад політікам або хоцькому. З другого боку сі думам, же то не є добре. Мам на думці, што кебы сьє на знамку дали даякого молодого реппового співака або молодого фоклорного умелця, або будького. Думам собі, жебы то было якымсь повзбуджінем, як кебы ся тым повіло – кедь єсь молодой і незнамый, маш перед собов будучность і ты єсь будучов културов. Є то тото, о чім бы ем хотів, жебы люде днесь роздумовали. Же то не є лем о богатстві. Нелем о тім, же Варгол був знамый і под. Є то о дакім, хто боёвав, жебы зробив дашто красне, а же тот чоловік репрезентує наш народ, а то є дашто выняткове.

- Факт, же Варгол собі взяв за объект творчости конзерву Кембелловой поливки і говорив, же є то тото, што їдять

обычайны люде, а же то, што їдять обычайны люде, є важне – думам, же вас праві цітую.

– Гей, мате цалком правду.

- Говорить дашто о змыслі Ендіового споїня з обычайным чоловіком і о находжіню красы і силы у своїм америцькім оточіню, котре потребовав повышыти на красу і зробити важным. Могли бы сьє о тім повісти дашто веце? Сам то поважую за фасцінуюче.

– Но, думам, же є барз важне, же Варгол не був богатый, кедь выростав. Ани ёго русиньскы родичі не были богаты, але предці выріс. А кебы ся не був став славным, був бы жыв до пятьдесяткы або так даяк і не голодовав бы, а то зато, бо обычайны люде, як ёго мати і нянько, може варили домашню поливку, а може ю робили з конзервы, як тільки наших мам, а зато ту був він, абы нам росповів пригуду. Што ся стане, кедь сьє великым чоловіком і мате потенціал величества. І тото може выплывати зо зачатків Кембелловой поливки. Думам сі, же часто забываеме на то, же умелець мусять мати за собов велику скусеность, хто дашто пережив – не думам, же мусять акуртат жыти в болести або худобі – лем тот може ся пригваряти все векшій публіці.

- Думам собі, же дакотры люде не знають нич о робочій моралці Енді Варгола. А яка фантастична притім была.

– О, фантастична! Многораз, кедь ем ся стрітив з Ендіом – раз або двараз ем був в ёго “фекторі“, як называв свій ательєр, памятам, же вшыткы остатні танцёвали, пили або ся ціловали і робили вшытко можлие. Але він все робив, бо то є то, же робите, кедь выйдете з подобных як він

животных условий, він не мав барз часу на шаленства. Мам на думці, же мусите ходити до работы, бо не было много пінязей, а пінязі ся мусили выложити на стіл. Є то як згорнута нашого походжіня: таліаньско-го, польского, німецького, русиньского, робоча класа є робоча класа. Думам, же тото было з ним все зьєдинене. Говорив, і кедь був цалком зачарований філмовыма звіздами – а половина людей, котры ся погыбовали коло нёго і котры в многих припадах были лем бандов дармоїдів – же суть капіталістичныма діточками, дакотры з великим мастком по родичах. А є барз интересне, кілько з них тот маєток лем так прогайдакали. Но а тепер є ту молодой чоловік (Енді Варгол), котрый не мав ани – як мій отець вулгарно говорив – “ночник, до котрого бы ся міг высикати“, а він (Варгол) нараз умер і зохабив пів міліарды америцьких долларів по собі. Думам, же то є омного векша дідовизна як дідовизна дакого, хто є нагодно потомком Рокфеллера і масток мать лем зато, а потім про властну глупость прогайдакать свій властный розум. Є то сила той дідовизны Варгола, то є америцька дорога подобных людей як Варгол і многих із нас.

- **Геній, котрый є в нім стілеснений потім – обсягує вшытко, што сьє праві описали, а так ту днесь маме старосту Піттсбургу!**

– Гей!

- **А хто были тоты выznamны люде, котры были на святочнім уведжіню новой знамкы Варгола у вашім музею?**

– Быв ту пан із Поштової службы з головного міста Вашингтон, ДЦ, Джоел Вакс, котрый є президентом Надації Енді Варгола в Нью Ёрку, де вам добрі знамый брат Енді – Джон Варгол є у выконній раді той надації. Были ту і представителі штату Пенсільванія. Быв ту і пан Білл Поттутто, еден із членів містьского заступительства. Были ту і далшы представителі штату, котры поважовали за важне ту быти.

- **Святочна презентація новой знамкы з автопортретом Е. Варгола была фасцінуюча.**

– Гей, думам, же то было барз восторгуоче, потішыв ня і русиньскый елемент у тій славностній акції.

- **Є великим успіхом, же вышла поштова знамка Варгола і же Варголів музей є у Піттсбургу. Міг быти дагде інде.**

– Гей, мате правду.

- **Є про нас барз важным знати, же тот музей не перестась говорити о уменю шпеціфічным способом. Могли бы сьє повісти дашто веце о тій думці? І чом музей є праві ту, в Піттсбургу і яке посланя снажить ся нам передати?**

– Думам сі, же є ту в Піттсбургу праві зато, бо Варгол одты походить і так было вгодно створити го праві ту. Наш братьскый Карнегіїв музей в Піттсбургу був натілько мудрый, же нам порадив, абы сьме ся того діла уяли. Є то про обывателів міста добре діло. А Варгол значів далшы можности. Люде з Карнегієвого музея снажили ся нас переговорити, жебы сьме умістнили музей на Норт Сайд – тото місце было страшне. Мам на думці то, же кедь єм ту пришов у 1996 році, такой напротив были пусты дома, в котрых ся стримовали пяны люде. Не было ту скоро нич, а тепер, што вшытко ту прибыло, одколи ся побудовав Варголів музей: меджінародне намістя сполочности Алкоа, два великы шпортовы штадіоны, Алкоа будус теперь далшу будову. Є то так, як в многих містах світа – екзистовали красны міста, де жили люде стовкы років, котры потім спустили і наново ожили, думам, же так ся проявлять животаспособность будьакого міста. Жыє і розрастать ся. Але суть моменты, кедь сьме на вершыні, але і моменты, кедь сьме на дні. А знате, праві єм думав на то – за вшыткых людей – кебы днесь Варгол був ту – думам на старосту міста і як може знате, Варгол не любив барз Піттсбург, бо го ту з многих причин не акцептовали. Але же на славностне уведжіня

ёго знамкы пришов і староста, то было барз важне.

- **Факт, же можете отворено повісти, же Варгол був гей і умелець – а же в Америці екзистує тота диверзіта – а притомность старосты говорила праві о тій диверзіті як о платній і важній теперь і з історічного погляду, чуєте то тыж як оживліня свідомости Америки?**

– Беспохыбно! Думам сі, же є то зато, же многы похопили, же люде ся народили, абы ся стали тым, на што суть передурчены. А даколи собі думам, же кедь “не западете“ – ці ся то тыкать вашой сексуальной орьєнтації, етніціты, релігії або расы – кедь сьє дітинов своєї класы, котрой фарба скоры є інша, або кедь подля векшыны людей говорите якась чудно, так даколи, а то є барз смутне – просто пропадете. Є то тяжкый бой, а предці ся часто стає, же праві тоты у часі свого дітинства “ізовананы“, ся стали геніями, бо вшытко ся то до них сконцентровало! Не вірю, же каждый, хто ся стане умелцём будьакого тіпу, мусить быти нещастным, але є му легше, кедь мать свій живот, красну родину, властного партнера, може і діти, і кус пінязей. Знате, тогды є живот легшы, напротив тому, кедь дахто з тых – без родины, без пінязей, без своего місця на світі – кедь ся тото вшытко на тебе звалить, так або зшалієте, або тот тиск обернете дагде інде. Є то праві в тім інтензивнім напрямовані, в тім ся родить уменя. А думам собі іщі, же – Богу вдяка за сегрегованых, ізованых од світа!

- **Пане діректоре, дякую за ваш интересный выклад і хочу на конєць підкреслити, же мы, карпатьскы Русины сьме барз горды на святочне уведжіня Варголовой поштової знамкы, затоже Варгол мав русиньске коріня. Зато в музею каждый рік ся Русины стрічають на святочній акції, также, вірю, зыйдеме ся ту і з вами того року. Дякую за розговор.**

К. А. ФРОЛОВ, сполупрацownik Інштiтуту штатiв СНГ (Москва)

В. М. РАЗГУЛОВ, главный редактор новинок “Карпатская Панорама” (Берегово)

Апостол Карпатской Руси

Підкарпатська Русь – історія і сучасність

В юні 1999 році в селі Іза Хустського району були найджені нетлінні мощі архімандрита Алексія (Кабалюка). Тота важна подія в духовнім животі Підкарпатської Руси стала ся визначною точкою в процесі канонізації того великого просвітителя карпаторусинського краю.

Поки перейдемо к описанню живота того великого святця, стовпа православія, треба котротко повісти о історії Підкарпатської Руси – унікатного острова православія на землі св. Кірила і Мефодія.

Історична назва карпатської ветви руського народа – Угро-Руськи (Угро-Русини – познам. ред.). Угры (Мадяры), будучі іщі язычниками, пришли на Тісо-Дунайську рівнину коло 896 року, де ся дістали під культурний вплив православного праруського народа, який жив на южных склонах Карпат в меншій мірі од 6. сторіча і був стародавним “материнським” субетносом. Першы малярські кралёве наповно визнавали релігійны, національны і політичны права Русинів до того часу, поки в Угорську переважало православіє (бізантський і руський) вплив над латинсько-німецьким. Русини занимали визначны посты в малярськiм кралёвстві, бо были оцінены за заслуги при завоёваню Угорська. Выскупник Карпатської Руси професор Ф. Арістов твердить, же самы функції при угорськiм кралёвстві мали славянсько-русиньскы назвы, наприклад: воєвода, столник і под. Принципiально важным є тот факт, же обединеный до одной области угро-русиньскый народ мав свою націоналну справу, выберав каждый рік своїх старшин – князів і крайників.

Угро-Русини были хрещены почас 9. сторіча, скорше, як остатня Русь, а по одході од православія римского патріархату в 1504 році, зістали вірны православній церкві. Першыраз выступил против православных Угро-Русинів малярський король Штефан. Як одповідь на претензії католиків, які брали од православных церкви і насилно перехрещовали Угро-Русинів на католиків, розгоріло ся перше угро-русиньске повстання під веджінем Купы Стречаника, Уйка і Кіамы, котре было придушене. По татарській навалі в 1241 році Угорська Русь довго пустила.

Жыот священноісповідника Алексія (Кабалюка) і других ісповідників Підкарпатської Руси

Едним із зачинателів православного руху в Карпатській Руси був

уніатський священник Іван Раковский (1885), визначный літератор, русиньскый патріот, який прививав любов своїх вірників к православію, але з Ватіканом ся не розышов. По смерті Раковского, выховане ним покоління думало над своїм одкрытым переходом ку православію. Хоць в Ракуську была подля уставы забезпечена релігійна слобода, в праксі лібералне законодавство “преосвященной Ракусько-Угорської монархії” не дотыкало ся православных. Там мож было переходити з рiмокатолицізму до якоїнебудь релігії, і меджі Жыдів, лем не ку православным. Зато, кедь жытели села Іза ознамили власть-мушцім о своїм навернуто з унії на православну віру, зачала ся їх хрестна путь. В 1903 році селяне села Іза в одну неділю проспівали в церкві Сімбол Віры, выхажили з восьмого члена слова “и од Сына”. Тым фактично дали знати о своїм переході ку православным. В тім часі в селі было повно малярських шандарів, які там были пару місяців. Зачало ся переглядованя, конфішкочовали ся богослужебны книжки, іконы, брали од людей бесплатно провізію, висмівали ся над женами, много з хлопів арештовали, а 22 людей было поставене перед суд.

Діло, назване “Першый Мармаросько-Сіготський процес”, было переберане в 1904 році. Обвинія за “штатной зрады” было замінене на невызначене обвинія з “підбурёваня против малярської національности”. Селянів Ёакіма Вакарова, Василя Лазаря і Василя Каменя одсудили на 14 місяців арешту, а навысше іщі к великій піняжній покуті. Але Ёакім Вакаров і ёго приятели не впали духом і занимали ся каждоденнов роботом. І хоць то не было выгодно, в селі Іза за сільскы пінязі была поставлена шандарська станія. Пак Ёакім Вакаров був їмлений шандарями і умер при выслуках. Люде го поховали без священника, із співом “Святый Боже”.

Смерть Вакарова лем підсилила православный рух. Ку православію перешли такы села, як Лучкы, Тербля і іншы. Люде глядали священника і обернули ся ку сербскому єпископови Богдановичови до Будапешту, але тот їх не прияв, боячі ся конфлікту з властями. Тогды селяне одышли до Карловців ку сербскому патріархови Бранковичови, який пізніше так описав тоту навщіву: “Пришли ку мі хрістіане із села Іза, просили прияты їх до лона Православной церкви і послати священника. Я довго з нима бісідовав, нако-

нець єм повів, же з причіны пануючого терору я їм не дам священника. Потупили ся руськы хрістіане, але на то твердо одповіли, же ня вызывають на страшный суд і там дам одповідь Господови Ісусови Хрістови. Ту єм ся засмутив і вырїшив сповнити свій довг. Закликав єм ку ним священника Петровіча і обіцав го ку ним послати. Кедь ся о тім дізнав уніатський єпископ, написав імператорови до Відня, же кедь ся в тых краях зьявить православный священник, та він, єпископ, зістане без єпархії, так як народ скоро перейде ку православным. І король-імператор мі дав одказати, же сі не желать, жебы до села Іза был назначеный православный священник. В Ракусько-Угорську, де устава – то лем фікція, желаня короля.., і я священника не послав, і теперь, судь ня, Боже, на страшнiм суді”.

І так жытели самы одправляли требы, а дітей тайно посылали на Буковину к румуньскому священнику, який їх хрестив. Збудований молитвенный дом был шандарями збуряный, а вірникам было заказано ходити на общі молитвы. Але ай так за Ізов цілы села зачали переходити ку православным.

В 1910 році Угорська Русь наконец дістала свого релігійного вождя в особи єромонаха Алексія (Кабалюка). Доднесь екзістующы переказы, як в 1910 році на позваня містных жытелів до села тайно на телізі, прикритій сіном, пришов о. Алексій Кабалюк.

Алексій Кабалюк ся народив 12. септембра 1877 в русиньскім селі Ясіня, в родині лісоруба Івана Кабалюка. Хлопчіка назвали на честь св. благовірного князя Александра Невского. В дітстві він был послушником в уніатськiм монастирю Киш-Бараня, але ёго чулива душа ся не могла змірити з неправдов унії, він охажив монастирь і пішов до Афону, де нашов пристановиско в руськiм Свято-Пантелеймоновім монастирю, де і прияв православіє. Стады одышов до Руська, де ся став послушником Яблочиньского монастиря на Холмщiні. Тамтышній архієпископ Євлогій го рукоположыв на єромонаха 15. августа 1910 року. Дізнали ся о нім і люде з Ізы і попросили го стати ся їх священником. Ниякы перешкоды, муки, перенаслідованя не могли заставити Алексія перед тым, де го кликала потреба і горяча віра дати своїм народови духовну опору. Будучі токарём, о. Алексій не хотів жыты на укор людей, він обышов вшыткы села, які перешли ку православным, выконовав требы і таін-

ства, плекав і укріпляв віру. В селі Іза він в еден день похрестив 200 дітей і причастив веце як тисяч вірників, а почас двох днів похрестив 400 людей із сусідніх сел. Подля мадярських новинок “Оз ешт” (“Вечур”) в тім часі лем в Марморощіні перешло ку православним веце як 14 тисяч людей. Тоты числа ясно свідчать о розмаху православно-русиньского возрождєнія в Угорьскій Руси. Як одповідь пришло перенаслідованя. Шандарі обколєсили церькви, переглядовали домы, брали книжки, молитвенники, образы, покутовали людей, заперали молитовны домы. Вшыткых, хто перешов ку православным, саджали до арешту. На о. Алексія ся зачало велике гоніня і він був нучений втечі до Америки, де ся находила велика карпаторусиньска колонія. Він там, ведно із священномучеником Александром Хотовицьким, продовжовав своє місіонарьске геройство, і стовкы тисяч Карпаторусинів ся вернули ку вірі своїх дідів-прадідів. О. Алексій ся переписовав із своєв карпаторусиньсков паствов, а ракусько-угорьскы власті арештовали каждого, хто діставав письма з америцьков знамков. До арешту ся дістало пару стовок людей, меджі нима і вшыткы сородинці о. Алексія.

Шандарі вели выслухы. Православных підвішували на стром так, жебы ся не дотуляли землі. За годину з носа, горла і ух текла кров. Кєдь нещастный страчав відомость, поливали го водов і муки ся продовжовали. Многы перешли “мучительным” стромом, але од православія ся не одрекли. Дакотры повтікали до ліса і гор. Так 11 дівчат, котрых выхововала сестра о. Алексія, Василиса, тайно прияли постриг, втекли до гор, збудовали сі в лісі дім, там

жили подля монаськых правил. Шандарі ся о тім дізнали, поїмали їх, шмарили до ледовой воды, де їх потримали дві години, а на то їх арештовали. Были то: Марія Вакарова, Пелагея Смоликова, Анна Вакарова, Марія Мадорова, Пелагея Тустєва, Пелагея Щєрбанєва, Параска Щєрбанєва, Юліана Азаєва, Марія Прокунова, Марія Довганічова, Анна Каменєва. В 1910 році, кєдь православны люде зістали без священника, обернули ся за помочов ку Руську. І так были одправлены кандідаты на рукоположіня: Василь Камень, Василь Вакаров і іншы. Архієпіскоп Євлогій (Георгієвскій) і гроф В. А. Бобриньскій з ласков їх прияли і помістили до монастыря.

Жытелі села Іза ся зышли на молитву до Максима Прокопа, а єго родина Юліана Прокопова, в 1913 році потерпіла за Христа, і стала ся єго сповідницєв. Іщі цалком молоденьков zorganizовала в селі православно жєньску общіну, яка жыла подля монаськых правил. 23. юла ся зачав другый Мармаросько-Сігєтєвскій процес, кєдь мадярскій кралєвскій прокуратор Андор Ілєш одовздав на суд акт під чїслом 5919/1913, в котрім ся говорило: “Мнов ся обвинює: Александер Кабалюк (як монах Алексій), 36-річний, уніатського віросповіданя, лісний робітник (руськый монах, народжений і жыючий в Ясинях)“. дале были вырахованы далшы 94 обвинєны, меджі нима і православны священници о. Григорій Гріцак і о. Николай Сабов, іншы сєляне із Ізы. Отець Алексій (Кабалюк) добровольно ся вернув із США. “Означєны особы, – писав дале прокуратор, – суть в одношінях з грофом Владимиром Бобриньским, руськым під-

даным, председом “Русского Национального Союза“, членом Думы і Синоды, з Євлогієм Холмским, Антонієм Жытомиро-Вольнымским, православным руськыма єпіскопами, з афоньскыма, холмскыма, кївскыма, почаєвскыма і яблочиньскыма монахами і дістають од них фінанчну поміч. З тыма особами, окрем того і доктором Романом Геровским, адвокатом Алексєєм Геровским і інжніром Георгієм Геровским в Чернівцях (Буковина), они вирішыли обернути уніатських жытелів штату, жыючїх в Марморощі, Угочі і Переї на православно руську віру... Вшытко ся то робило з цілєм приєдніня означеної теріторії к Руську і піднінїня їх скіпетрови руського царя. Рядили ся они счаси матеріалнымы выгодами, а счаси ласков к православної руській вірі, котра служить руській націоналній ідеї“. Гроф Бобриньскій, який шпеціально пришов на процес, дав достойну одповідь, поїмав обвинувателів на елементарных незмыслах, на основі яких были люде обвинєны. “... Указує ся, же у двох корчмах православны предьявили “копійкы і рублі“, то свідчїть о тім, же рух ся підтрмує споза граніці. Яка наївность! Та ці мы бы не знали змінити рублі на коруны перше, покы бы сьме їх дали Угро-Руськым... Прокуратор добрі знає, же не матеріалны выгоды глядять православны, не богатнуть они. Они суть назлощєны з покут, постоя войск і арештованя. Але має правду, цалком має правду прокуратор, кєдь говорить, же єго жертвы ся “рядили ласков к православної руській вірі. За то, їх ай тримали в арешті, зато їх теперь і судять...”

(Закінчїня в наступнім чїслі.)

ПгДр. Михал ПОПОВІЧ

Язык руськый або властно старославянський поужываний при выуці в Угорьску

Будительскій рух великана Александра Духновіча напрямлений к словєньскому народномну руху і єго представителям, мож видіти ай в трєх згрупованях коло Антона Бернолака, Людовіта Штура і студентів словєньскых сполків при євангєлічных ліцеях в Братіславі, Кежмарку, Левочі і Пряшові. Великий інтерес о розвой русиньского літературного языка, єго генезу проявили, окрем іншых ай двома запалєны языкознателі – Юраї Палковічовы. Першый, старшый з них, свою роботу над перекладом св. Письма до словєнчїны нам припоминать русиньского єпіскопа Андрія Бачиньского і Григорія Тарковіча, котры выдали уж в 1804 і 1805 році першу Біблію про Русинів в Угорьску. Ю. Палковіч выдав словєньску Біблію омного нескорше, але єго заслуга є о то векша, же єй сам цілу переложыв. Молодшый Юраї Палковіч був профєсором словєньского языка на євангєлічнім ліцею в Братіславі, выдавав словєньскій языконачный часопис Татранка. Він був прихыленцєм думкы о єдности літературного языка про Чєхів, Мораванів і Словаків, про што выпрацовав научно підложєны Обраны.

Было то в 1847 році, кєдь уж Духновіч був зась в Пряшові і робив на пряшівскім єпіскопстві як дієцєзний архіварь, а Юраї Палковіч, молодшый ся дізнав з часопису Чєського музею в Празі, же ся в богословскых грекокатолицькых семінаріях, главно в богословскім ліцею ужгородьскім, практичны предметы, як пасторачне богословіє і катєхізм учать по русиньскы. У своім вступі до Татранкы, часть 3., т. 3. пише, же познаня того языка не буде літераторам і нашим Русинам немилє.

Палковічовым ся за помочі пряшівскых євангєлічных діятелів Себерінія і Муняя подарило дістати до контакту з пряшівскым грекокатолицькым каноніком і священником Ёзефом Шолтєсом, котрый їм охотно послав приклады із жаданого русиньского языка. Письмо латиньского рукопису є дотриманє, а правопис тыж. Наперед прочітайме супроводне письмо:

Глубоко почітований Учітелю!

З радостєв посылаєме Вашій Милости пожаданий через Вас із Богословія Пастырського в языке старославянськїм списаний вытяг і барз ня буде

тішити, кедь го опублікуєте, ку тому великодушному наміру най Вам Бог помагать. Тото єдине мам Вам виявити, же буквы латиньскы не суть цалком достаточо выписаны в словах старославянських, главно хыбить ім самогласна літера **ер**, котра звучить, як французьке г через ніс і зато по приятельскы Вас просити буду, абы сьте вшытко так, як писане є, выдруковати повеліли, інакше вытяг тот стратив бы свій праведный выраз.

В тім оддаю ся до Вашой приятельской ласкы.

В Пряшові 11. януара 1846.

Йозеф Шолтес, м. п.

церкви грекокатолицькой пряшівский священник.

О приділенії наставленія Духовнаго

Понеже учіти і наставляти никаго вообщє ничтоже іно єст, токмо, істини томужде невидомыя обявити, ілі понятія предсущующая распространити, ізяснити, подробная совершена живная, дійствітельная соділатиж погрішнаже разсужденія і ложная увіренія ізправитиж тогоради.

Пастырь Духовный наставляти будет вірны своя, асче ім благочестія Хрїстіянского умозрїтелныя і дійствітелныя можно что доселі невидомыє істини обявит, асче вірных своїх спасителною науку просвітит, волю

же іх ко соблюденію істин дійствітелных возбудит і благочестія вредная Мнінія іскоренит.

Тогораді Наставленіє Пастырское сіце определити ілі описати ся может: яко оно єст усїловност, то єст тчаніє і невидомыя істини благочестія іным обявити, ілі забавенію преданья на память привести ілі невидомыя уже глубочайше на память вперяти ілі заблужденія і пресужденія выкоренити.

Юраєви Палковічови ішло главно о то, абы читателі єго новин знали і порозуміли розділ меджі народным русиньским языком, яким говорили люде, і русинчінов выцібренев, выпрацованов на высший ступінь, яков говорили школованы люде. З той причіны опубліковав у Татранці 15-сторінкову статью з Карамзінової Історії руського штату за тяжкой doby руського штату, котра настала по вымертю Руріковых. Тото выбране з руськой історії барз заінтересовало словеньских читателів, главно Ёнаша Заборьского, якому текст служыв і про єго гры, знамы з руськой історії тзв. часу Смуты. Ёго концепція о языковій єдности языка чеського і словеньского притягла зась увагу в сучасности, бо на ню вказав мадярьский языкознатель Іштван Удварі. Нашов много чеських слов в спиських діалектах і урбарях спиських русиньских сел.

о. Владимир СЕДЛАЧЕК, ЧСВВ

Стрітнутя монахів і монахынь із Владыком

Каждый рік по пріпісу Святышо-го Отца Ёана Павла II ся стрічають монахи, монахыні зо своїм Владыком. Того року было стрітнутя в Міхаловцах, в монастырю Отців Редемпторістів в суботу, 1. 2. 2003. Тото стрітнутя было спосєно з Фатімсков суботов. Велё вирных ся походило зо своїма отцями духовныма, котры сполу з Владыком Міланом Хаутуром і єреомонахами служыли Службу Божу о. 9.30 г. Владыка Пряшівской єпархії Ёан Бабяк про хоробу ся не міг зучастити стрітнутя. Владыка Хаутур ся приговорив Богу засвяченим особам мілыма словами і выздвігнув живот вповні посвященный Господу

Богу. “Є то велике богатство мати в Церкві монахів, монахыні, котры день і ніч приношають жертву Господу Богу. Зрекли сьте ся світа, дали сьте свое тіло прибити до креста трома обітами: убожеством, чістотов і послухом”.

По Службі Божій заспівали Мольбен к Пречістой Дівы Марії. Потім была на програмі бесіда з Владыком і з Представеныма з єднотливых чінів. На початку представовали свої чыны. Першы достав слово протоігумен Чіна Св. Василя Великого о. Петро Галько. По представіні Чіна святого Василя Великого повів вшыткым притомным: майте силну віру в серці і велике

довіріє на Господа Бога.

Владыка дав слово сестрам Василянкам, де повів: “Маме сестры Василянкы в Пряшові з русиньским смером, котрых представенов є Мати Стефанія і сестры Базилианкы зо Сечовец зо словеньским смером, котрых представена є сестра Емелія.” Сестры Служобниці представовала їх представена. Наконєць достав слово провінціял Редемпторістов о. Ёзеф Юрченко. По короткій преставкі наслідовала преднашка о выходній спірітуаліті. Стрітнутя кінчіло сполочнов молитвов.

Величіт душа моя Господа.

- На першій сторонці обалкы: Народный будитель Русинів о. Александер Духновіч, якого 200-річа ославуєме того року многыма акціями, єднов із найважніших є 7. Світовый конгрес Русинів.
- Єден з образів, котрый буде выставлений на 1. Меджінароднім бієнале вытварной творчости Русинів авторкы Людмілы Лакомой-Краусовой : Іновецькы ремінісценції, 2003, олій. Тота выставка є супроводнов акцієв 7. Світового конгресу Русинів у Пряшові на Словеньску, і мож ю буде попозерати од 5. юна до 6. юла 2003 у Шаріській галерії. Фоторепродукція: А. З.
- Славный Памятник Александрови Духновічови русиньской сохарькы Елены Мандич, кокрый стоїть на намістю з єго прізвиском і котрому букетами квітів і вінцями вдяку vzdали почливість Русины 24. апріля 2003, в день єго 200. народенин. Фотка: А. З.
- Єдна з молодых надійных Русинок у Румуньску, котра выступила на першім Святі русиньской културі у русиньским місті Сучава 10. юна 2003. Фотка: А. З.

КУЛЬТУРНО-ХРІСТІЯНСЬКИЙ ЧАСОПИС видавать **РУСИНЬСКА ОБРОДА** за помочи Міністерства кул. СР. Выходить кажды два місяці. Купити го мож і передплатити в редакції на адресі: **RUSÍN, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR.** Телефон: **051/772 56 29**, факс: **773 32 01**. Передплатне на рік 100 корун, до сусідніх шт.: 300 корун, до ост. штатів: 16 доларів, 1. класов – 26 доларів. Шефредактор: **Александер ЗОЗУЛЯК**, заступкыня шефредактора: **Анна ПЛІШКОВА**, редакторка: **Марія МАЛЬЦОВСКА**. Друкує Датапресс у Пряшові. Регістрачне чісло: **МК SR 418/91. МІЇ 49 589**. Адреса часопису на інтернеті: <http://rusyn.presov.sk>; E-mail: rusyn@nextra.sk. Выдане у маю 2003 р.

АЛЕКСАНДР
МАКОВИЧ

